

चौधरी देवी लाल विश्वविद्यालय, सिरसा

{हरियाणा राज्य विधानमण्डल अधिनियम, 2003 (संख्यांक 9) द्वारा स्थापित}
राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद् द्वारा “बी” श्रेणी प्रत्यायित

संस्कृतविभागः

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semesters : I & II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम. ए. संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

समयावधि:/Duration : वर्षद्वयम्/Two Years
योग्यता/Eligibility : स्नातक/Graduation
संशोधित पाठ्यक्रम : 2020 Onwards

चौधरी देवी लाल विश्वविद्यालय, सिरसा

{हरियाणा राज्य विधानमण्डल अधिनियम, 2003 (संख्यांक 9) द्वारा स्थापित}
राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद् द्वारा “बी” श्रेणी प्रत्यायित

संस्कृतविभागः

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semesters : I & II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः
एम. ए. संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

SEMESTERS	CORE COURSE(CC)	CORE ELECTIVE(CE)	OPEN ELEECTIVE(OE)	TOTEL
I	20	4	04	24
II	22	4	04	26
TOTAL	42	08	08	50

चौधरी देवी लाल विश्वविद्यालय, सिरसा

{हरियाणा राज्य विधानमण्डल अधिनियम, 2003 (संख्यांक 9) द्वारा स्थापित}
राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद् द्वारा “बी” श्रेणी प्रत्यायित

संस्कृतविभागः

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semesters : I & II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम. ए. संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

Total credits required : 100 -112 (One credit = 1 Hour)

Minimum attendance required : 75%

Open Elective : Minimum credit required : 10 – 12 (students of this dept. Will opt. for open elective from other department .

The continuous evaluation for theory and practical course shall be as under :

Component	Weightage (4 Credits)	Weightage (3 Credits)	Weightage (2 Credits)	Evaluation
-----------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	------------

Mid –trem Exam	20	15	10	Internal
Assignment	05	05	05	Internal
Class Attendance	05	05	05	Internal
End –trem Exam	70	50	30	External
Total	100	75	50	

Mid Trem Examination : From First II units : October 1 – 10 for odd Semester and March 1 – 10 for even Semester

The students must obtain at least 40 % marks in external examination .

चौधरी देवी लाल विश्वविद्यालय, सिरसा

{हरियाणा राज्य विधानमण्डल अधिनियम, 2003 (संख्यांक 9) द्वारा स्थापित}
राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद् द्वारा “बी” श्रेणी प्रत्यायित

संस्कृतविभागः

एम. ए. संस्कृतम्

चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

M.A. SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमस्य लक्ष्यम्

- भारतीयसंस्कृतेः आध्यात्मिक-सार्वकालिक-वैज्ञानिकेभ्यः च आयामेभ्यः छात्राणां परिचयसम्पादनम् ।
(भारतीय संस्कृति के आध्यात्मिक, सार्वकालिक और वैज्ञानिक आयामों से विद्यार्थियों का परिचय करवाना)
- संस्कृतमाध्यमेन प्राचीनतम-शास्त्रीय ज्ञानात् आरभ्य आधुनिक-साहित्यिक-अवधारणापर्यन्तम् उन्नतस्तरीयं विमर्शात्मकं ज्ञानस्य प्रदानम् ।
(संस्कृत माध्यम के द्वारा प्राचीनतम -शास्त्रीय ज्ञान से लेकर आधुनिक साहित्यिक अवधारणाओं तक का उन्नत स्तरीय एवं विमर्शात्मक ज्ञान प्रदान करना ।)
- संस्कृतसाहित्ये विद्यमानेषु वैज्ञानिक-साहित्यिक-सामाजिक-विषयेषु च उच्चस्तरीयम् अनुसन्धानार्थं छात्राणां पूर्णरूपेण सिद्धता सम्पादनीया ।
(संस्कृत साहित्य में विद्यमान वैज्ञानिक, साहित्यिक और सामाजिक विषयों पर उच्चस्तरीय अनुसन्धान के लिए विद्यार्थियों को पूर्ण रूप से तैयार करना।)
- संकायस्य अन्यैः विभागैः सह एवं संस्कृतस्य विभिन्नैः संस्थाभिः सह अन्तःसंस्थात्मकं स्वस्थसंवादस्य परम्परायाः विकासः सम्पादनीयः ।
(संकाय के अन्य विभागों एवं संस्कृत की विभिन्न संस्थाओं के साथ अन्तर-संस्थात्मक स्वस्थ संवाद की परम्परा को विकसित करना।)

- पूर्णवैज्ञानिकी भाषा संस्कृतस्य आधुनिककाले उपादेयता संस्कृते उद्योगाय च विविधावसरानाम् अवबोधः ।
(पूर्ण वैज्ञानिक भाषा संस्कृत की आधुनिककाल में उपादेयता और संस्कृत में रोजगार के विविध अवसरों अवगत करवाना ।)
- प्राचीनगुरुशिष्यपरम्परायाः आधुनिकपरिप्रेक्ष्ये व्यावहारिकता सम्पादनीया ।
(प्राचीन गुरु-शिष्य परम्परा को आधुनिक परिप्रेक्ष्य में व्यावहारिक बनाना ।)
- भारतीयदर्शनस्य समृद्धज्ञानपरम्परायाः ज्ञानसम्पादनम् एवं भाविदार्शनिकानां निर्माणम् ।
(भारतीयदर्शन की समृद्ध परम्परा का ज्ञान करवाना एवं भावी दार्शनिकों को तैयार करना।)

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semesters : I & II

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

SCHEME SYLLABUS AND COURSES OF READING

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

योजना पाठ्यक्रमः पाठचर्या च

- एम. ए. (संस्कृत) – कक्ष्यायाः प्रथमवर्षीयपाठ्यक्रमः सत्रद्वये (प्रथमसत्रे द्वितीयसत्रे च)विभक्तः वर्तते । तत्र प्रतिपत्रम् अध्ययनार्थं षट् पत्राणि(पञ्च अनिवार्यपत्राणि + एकं वैकल्पिकपत्रम्) निर्धारितानि सन्ति । तत्र षष्ठपत्रे विकल्पाः सन्ति ।येषु विद्यार्थी / परीक्षार्थी कमपि एकं विकल्पं स्वीकर्तुं शक्नोति ।
- मौखिकी परीक्षा (Viva-Voce) : एम. ए . संस्कृत- द्वितीयसत्रस्य पाठ्यक्रमसमाप्ते अनन्तरं प्रथमद्वितीयसत्रयो अधीतं पाठ्यक्रमम् आश्रित्य छात्राणां संस्कृतमाध्यमेन मौखिकी परीक्षा आयोजयिष्यते। एतदर्थं 50 अङ्काः निर्धारिताः सन्ति ।
- प्रत्येकं लिखितपत्राय सप्ततिः (70) अङ्काः विद्यन्ते । एतदतिरिक्तं प्रतिपत्रं त्रिंशत् (30)अङ्काः आन्तरिकमूल्याङ्कनाय अधोनिर्दिष्टरूपेण निर्धारिताः -
(i) प्रतिपत्रम् एका परीक्षा संगोष्ठी वा : 20 अङ्काः
(ii) एका कक्ष्यापरीक्षा : 05 अङ्काः
(iii) कक्ष्यायाम् उपस्थितिः : 05 अङ्काः
- लिखितपरीक्षायाः माध्यमः -
(i)संस्कृतमाध्यमः (पाठ्यक्रमे निर्दिष्टघटकानाम्)
(ii)संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमेषु केनापि एकेनमाध्यमेन (पाठ्यक्रमे अनिर्दिष्टघटकानाम्)
- परीक्षासमयः - लिखितपत्राणां परीक्षासमयः प्रतिपत्रं 3 होराः भविष्यति ।
- Open Elective :
प्रथम-द्वितीयसत्रे चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण संस्कृतेतरछात्रेभ्यः वैकल्पिकं पत्रं वर्तते । एतदर्थं लिखितपरीक्षार्थं सप्ततिः (70) अङ्काः विद्यन्ते। एतदतिरिक्तं त्रिंशत् (30) अङ्काः आन्तरिकमूल्याङ्कनाय अधोनिर्दिष्टरूपेण निर्धारिताः -
(i) प्रतिपत्रम् एका परीक्षा संगोष्ठी वा - 20 अङ्काः
(ii) एका कक्ष्यापरीक्षा - 05 अङ्काः
(iii) कक्ष्यायाम् उपस्थितिः - 05 अङ्काः
- लिखितपरीक्षायाः माध्यमः - संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन ।

- परीक्षासमय: - लिखितपत्राणां परीक्षासमय: प्रतिपत्रं 3 होराः भविष्यति ।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semesters : I & II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

प्रथमं सत्रम् /Semester : I

अनिवार्यपाठ्यक्रमः

S.No.	core	Paper name	Credits	theory	Internal	Total Marks
1.	प्रथमं पत्रम् (msk01)	वेदः वेदाङ्गानि च	4	70	30	100
2.	द्वितीयं पत्रम् (msk02)	व्याकरणम्	4	70	30	100
3.	तृतीयं पत्रम् (msk03)	दर्शनम्	4	70	30	100
4.	चतुर्थं पत्रम् (msk04)	पद्यसाहित्यम्	4	70	30	100
5.	पञ्चमं पत्रम् (msk05)	भाषाविज्ञानम् अनुवादश्च	4	70	30	100

वैकल्पिकपाठ्यक्रमः

S.No.	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1.	षष्ठं पत्रम् (msk06 - a)/ (msk06 - b)	क. व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः अथवा ख.लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्येति हासः	4	70	30	100

प्रथमं सत्रम्/ Semester : I

Open Elective Course

S.No.	Core	Paper Name	Credits	Theory	Internal	Total Marks
1	प्रथमं पत्रम्(msk-oe-01)	व्यवहारिकं संस्कृतम्	4	70	30	100

द्वितीयं सत्रम् /Semester : II

अनिवार्यपाठ्यक्रमः

S.No.	Core	Paper Name	Credits	Theory	Internal	Total Marks
-------	------	------------	---------	--------	----------	-------------

1.	सप्तमं पत्रम् (msk07)	वैदिकवाङ्मयम्	4	70	30	100
2.	अष्टमं पत्रम् (msk08)	व्याकरणम् अनुवादश्च	4	70	30	100
3.	नवमं पत्रम् (msk09)	काव्यं नाटकञ्च	4	70	30	100
4.	दशमं पत्रम् (msk10)	दर्शनम्	4	70	30	100
5.	एकादशं पत्रम् (msk11)	धर्मतन्त्रागमः	4	70	30	100

वैकल्पिकपाठ्यक्रमः

S.No	E.Core	Paper name	Credits	Theory	Internal	Total Marks
1.	द्वादशं पत्रम् (msk12-a)/ (msk12-b)/ (msk12-c)	क. भारतीयदर्शनस्य इतिहासः अथवा ख. वैदिकसाहित्यस्य इतिहासः अथवा ग. अर्वाचीनसाहित्यम्	4	70	30	100

द्वितीयं सत्रम्/Semester : II
मौखिकी परीक्षा(Viva-Voce)

S.No.	Core	Paper Name	Credits	Theory	Internal
1	मौखिकी परीक्षा (Viva-Voce) (msk-VV-01)	2	50	-	50

द्वितीयं सत्रम्/ Semester : II
Open Elective Course

S.No.	Core	Paper Name	Credits	Theory	Internal	Total Marks
1	द्वितीयं पत्रम्(msk-oe-02)	गीता-उपनिषद् च	04	70	30	100

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

प्रथमं पत्रम् (msk01) : वेदः वेदाङ्गानि च

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : वेदः वेदाङ्गानि च इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति-

- व्याख्यात्मकं कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- वैदिकपदानां निर्वचनं कर्तुमर्हन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।

घटकम् 1. ऋक्सूक्तानि - अग्निः(१.१), विष्णुः(१.१५४), इन्द्रः(२.१२), रुद्रः(२.३३), उषस्(३.६१), पर्जन्यः(५.८३)

घटकम् 2. ऋक्सूक्तानि - सोमः(८.४८), अक्षः(१०.३४), पुरुषः(१०.९०), हिरण्यगर्भः(१०.१२१) वाक्(१०.१२५), नासदीयः(१०.१२९) ।

घटकम् 3. निरुक्तम् (प्रथमद्वितीयाध्यायौ) ।

घटकम् 4. (क) ईशोपनिषद् (दयानन्दभाष्यं शांकरभाष्यसहितं च) (संस्कृतमाध्यमेन)
(ख) पाणिनीयशिक्षा

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या प्रथमः (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः(अनिवार्यप्रश्नः) :

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10
(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः 1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10
(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः
1x5=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10
(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः
1x5=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

- (i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10
(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः
1x5=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।
1x10=10

- (ii) पञ्चपदानां निर्वचनानि । 5x1=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः
1x10=10

- (ii) पञ्चपदानां निर्वचनानि । 5x1=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) ईशोपनिषदः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10

- (ii) पाणिनीयशिक्षातः पञ्चलघूत्तरात्मकप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) ईशोपनिषदः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10

- (ii) पाणिनीयशिक्षातः पञ्चलघूत्तरात्मकप्रश्नाः 5x1=5

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह , डा.वेदप्रकाश उपाध्याय, अनुराग प्रकाशन , इलाहाबाद ।
2. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री , साहित्यभण्डार , मेरठ ।
3. यास्कप्रणीतं निरुक्तम् , कपिलदेव शास्त्री ,साहित्यभण्डार मेरठ ।
4. ईशोपनिषद् , गीताप्रेस , गोरखपुर ।
5. एकादशोपनिषद् , सत्यव्रतसिद्धान्तांलकार , विजयकृष्ण लखनपाल , ग्रेटर कैलाश , नई दिल्ली ।
6. निरुक्त मीमांसा, पं. शिवनारायण शास्त्री, परिमल प्रकाशन, 1972 ।
7. पाणिनीयशिक्षा, शिवराम आचार्यः कौण्डिन्यायनः, चौखम्बा विद्याभवन वाराणसी, 2014 ।

8. पाणिनीयशिक्षा, दामोदर महतो, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिसर्स , 2017 ।
9. ऋक्सूक्तमणिमाला, डॉ. ब्रज बिहारी चौबे, कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन, 2010 ।
10. वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः, आचार्य जगदीशचन्द्र मिश्र, चौखम्बा सुरभारती नई दिल्ली ।
11. निरुक्तशास्त्रम्, भगवद्दत्त रिसर्चस्कॉलर, वेद-ऋषि प्रकाशन ।
12. निरुक्तम् (कश्यपप्रजापतिकृत निघण्टुभाष्य तथा दुर्गाचार्यकृत निरुक्तविवृत्ति सहित), मुकुन्द झा बख्शी, चौखम्बा प्रकाशन वाराणसी ।
13. ईशोपनिषद्, आचार्य शिवप्रसाद द्विवेदी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन दिल्ली ।

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

द्वितीयं पत्रम् (msk02) : व्याकरणम्

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : व्याकरणम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- संस्कृतव्याकरणस्य वैज्ञानिकस्वरूपस्य ज्ञानम् ।
- संज्ञा-संधि-लिङ्ग-वचन-समस्तपदानां च ज्ञानम् ।
- व्याख्यात्मकं कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- शाब्दज्ञानम् ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।

- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।

घटकम् 1. लघुसिद्धान्तकौमुदी- संज्ञाप्रकरणम्, सन्धिप्रकरणम् (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 2. लघुसिद्धान्तकौमुदी- अजन्तप्रकरणम्

पुल्लिङ्गप्रकरणम् - राम, विश्वपा, हरि, सखि, सुधी, शम्भु, गो, रै, गुरु, पितृ, सर्व-त्रि (त्रिषु लिङ्गेषु) ।

स्त्रीलिङ्गप्रकरणम् - रमा, मति, स्त्री, धेनु, नदी, मातृ ।

नपुंसकलिङ्गप्रकरणम् - ज्ञान, वारि, दधि, सुधी, मधु ।

घटकम् 3. लघुसिद्धान्तकौमुदी- हलन्तप्रकरणम्

पुल्लिङ्गप्रकरणम् - लिह, विश्ववाह, राजन्, मधवन्, पथिन्, युष्मद्, अस्मद्, विद्मस्, चतुर्-किम्-इदम्-तत्-

अदस् (त्रिषु लिङ्गेषु)

घटकम् 4. लघुसिद्धान्तकौमुदी- समासप्रकरणम् (अव्ययीभाव-तत्पुरुष-द्वन्द्व-बहुव्रीहिश्च) ।

निर्देशाः-

- प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः): घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः -(अनिवार्यप्रश्नः)

(i) अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) संज्ञाप्रकरणात् त्रयः लघूत्तरात्मकाः प्रश्नाः ।

3x1=3

(ii) सन्धिप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य सिद्धिः ।

4x2=8

(iii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या ।

2x2=4

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) संज्ञाप्रकरणात् त्रयः लघूत्तरात्मकाः प्रश्नाः ।

3x1=3

(ii) सन्धिप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य सिद्धिः ।

4x2=8

(iii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या ।

2x2=4

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 05$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 05$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 05$

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 05$

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 05$

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 5$

अनुशासितग्रन्थाः -

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी ,व्याख्याकार-धरानन्द शास्त्री , मोतीलाल बनारसीदास ,दिल्ली ।
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी , व्याख्याकार-भीमसेनशास्त्री , भैमीप्रकाशन , दिल्ली ।
3. कारकप्रकरणम् , श्रीनिवासशास्त्री , साहित्यभण्डार, मेरठ ।
4. लघुसिद्धान्तकौमुदी, श्री विश्वनाथशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, 2002 ।
5. लघुसिद्धान्तकौमुदी(‘बालमनोरमा’ ‘सुधा’ टीका संवलिता) पण्डित सदाशिवशास्त्री, चौखम्बा संस्कृत सीरीज़ आफिस, वाराणसी , 2001 ।
6. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्याकार-गोविन्दाचार्य, चौखम्बा प्रकाशन, 2010

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

तृतीयं पत्रम् (msk03) : दर्शनम्

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : दर्शनम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- सांख्य-योग-न्यायदर्शनस्य ज्ञानं भविष्यति ।
- तुलनात्मकाध्ययनस्य प्रवृत्तिः ।
- प्रकृति-जीव-ईश्वरेत्यादिविषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. सांख्यकारिका, तत्त्वकौमुद्यानुसारेण (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 2. योगसूत्रम् - साधनपादः (आरम्भत अष्टाङ्गयोगपर्यन्तम्)

घटकम् 3. तर्कभाषा (प्रारम्भत उपमानप्रमाणपर्यन्तम्)

घटकम् 4. तर्कभाषा (शब्दप्रमाणतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्)

निर्देशाः-

(क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।

(ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।

(ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः): घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

(घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।

(ड) प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयस्य व्याख्या

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयस्य व्याख्या

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या ।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या ।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. सांख्यकारिका , गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, 2016 ।
2. सांख्यकारिका , आचार्य जगन्नाथशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, दिल्ली, 2014 ।
3. सांख्यतत्त्वकौमुदी, पण्डित हरिरामशुक्ल, चौखम्बा प्रकाशन, 2011 ।
4. सांख्यकारिका, पण्डित श्रीज्वालाप्रसाद गौड़, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।
5. Samkhyakarika with Gaudapadabhasya : Ed. By Dr. T.G. Mainkar, चौखम्बा प्रकाशन दिल्ली ।
6. सांख्यतत्त्वकौमुदी, आङ्गलानुवाद – महामहोपाध्याय गंगानाथ झा, चौखम्बा संस्कृत प्रकाशन, 2004 ।
7. तर्कभाषा, डॉ. सुरेन्द्रदेवशास्त्री, चौखम्बा प्रकाशन वाराणसी, ।
8. तर्कभाषा , व्याख्याकार- डा. श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार मेरठ ।
9. तर्कभाषा , व्याख्याकार- आचार्य विश्वेश्वर चौखम्बा संस्कृत सीरीज़ आफिस, वाराणसी ।
10. तर्कभाषा, गजानन्दशास्त्री मुसलगाँवकरः, चौखम्बा प्रकाशन वाराणसी, 2013 ।
11. तर्कभाषा , व्याख्याकार- बद्रीनाथ शुक्ल, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, दिल्ली, 2017।
12. योगदर्शनम्, सत्यपति परिव्राजक, वानप्रस्थ साधक आश्रम, रोजड़, गुजरात ।
13. पातञ्जलयोगदर्शनम्, डॉ. सुरेशचन्द्र श्रीवास्तव, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, दिल्ली ।
14. योगदर्शनम्, व्याख्याकार - आचार्य उदयवीर शास्त्री, आर्ष साहित्य भवन, 2015 ।
15. योगसूत्रभाष्यम्, व्याख्याकार – स्वामी सच्चिदानन्द सरस्वती, सम्पादक – डॉ. वेदव्रत आलोक, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी ।

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

चतुर्थ पत्रम् (msk04): पद्यसाहित्यम्

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : पद्यसाहित्यम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- पद्यसाहित्यस्य ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- काव्यशास्त्रीयम् ज्ञानं भविष्यति ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- पदज्ञानं उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।

घटकम् 1. वाल्मीकिप्रशस्तिकाव्यम् (प्रो. वीरेन्द्रालङ्कारः, खण्डकाव्यम्)

घटकम् 2. दयानन्ददिग्विजयम् (प्रथम-द्वितीयौ सर्गौ, महाकाव्यम् - मेधात्रताचार्यः) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 3. शिशुपालवधम् (प्रथमो सर्गः)

घटकम् 4. बुद्धचरितम् (प्रथमो सर्गः) ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. वाल्मीकिप्रशस्तिकाव्यम्, प्रणेता - प्रो. वीरेन्द्रकुमार-अलङ्कार, पञ्जाब विश्वविद्यालय चण्डीगढ़ ।
2. दयानन्ददिग्विजयम्, प्रणेता - मेधाव्रताचार्य, गुरुकुल झज्जर ।
3. शिशुपालवधम्, व्याख्याकार – आद्याप्रसाद मिश्र , अक्षयवट प्रकाशन , इलाहाबाद ।
4. शिशुपालवधम्, व्याख्यकार – रामजीलाल शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2012 ।
5. शिशुपालवधम्, पण्डित हरगोविन्दशास्त्री, चौखम्बा विद्या भवन, 2013 ।
6. बुद्धचरितम्, व्याख्याकार – श्री रामचन्द्र शास्त्री , चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी ।
7. बुद्धचरितम्, स्वामी द्वारिका प्रसाद शास्त्री, चौखम्बा संस्कृत सीरीज़ आफिस ।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

पञ्चमं पत्रम् (msk05): भाषाविज्ञानम् अनुवादश्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : भाषाविज्ञानम् अनुवादश्च इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- संस्कृतभाषायाः भाषावैज्ञानिकाध्ययने प्रवृत्ताः भविष्यन्ति ।
- अनुवादकौशले नैपुण्यं प्राप्स्यन्ति ।
- कारकविभक्ति-उपपदविभक्ति-इत्यादिविषयाणाम् अवगमनसामर्थ्यम् ।
- पदज्ञानं उच्चारणज्ञानं च ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. भाषायाः भाषाविज्ञानस्य च परिचयः, विश्वस्य भाषाणां वर्गीकरणम् (आकृतिमूलकं परिवारमूलकञ्च)

भारोपीयपरिवारस्य परिचयः, इण्डो-ईरानियन्- शाखायाः परिचयः, संस्कृतपालि- प्राकृतापभ्रंशभाषाणां उद्भवः

विकासः तुलनात्मकमध्ययनञ्च ।

घटकम् 2. ध्वनिविज्ञानम् - उच्चारणावयवाः तेषां कार्यम्, ध्वनीनां वर्गीकरणम्, ध्वनिपरिवर्तनस्य नियमाः दिशा च,

ध्वनिनियमाः, पदविज्ञानम्- पदस्वरूपम्, पदशब्दयोरन्तरम्, पदभेदाः, पदपरिवर्तनस्य कारणानि, भारतीयार्यभाषाः, वाक्यविज्ञानम्, अर्थविज्ञानम् ।

घटकम् 3. कारकप्रकरणम् (सिद्धान्तकौमुद्यानुसारम्)– प्रथमातः तृतीयाविभक्तिपर्यन्तम् (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 4. अनुवादः– प्रथमा-द्वितीया-तृतीया-विभक्त्याधारितम्–

1. संस्कृतेन हिन्दी भाषायाम् अनुवादः ।
2. हिन्दीभाषया संस्कृतभाषायाम् अनुवादः ।
3. अपठितपद्यांशाधारितं प्रश्नाः ।
4. गद्यस्य संस्कृतभाषायां सारांशलेखनम् ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 5x2
= 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15

अथवा

तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । 2x2½=05

(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पञ्च वाक्यानां सविभक्तिकं सूत्रप्रदर्शनम्/व्याख्या । 5x2 = 10

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । 2x2½=05

(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पञ्च वाक्यानां सविभक्तिकसूत्रप्रदर्शनम्/व्याख्या । 5x2 = 10

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(i) पञ्च वाक्यानां संस्कृतभाषातः हिन्दीभाषायाम् अनुवादः । 5x1 = 05

(ii) पञ्च वाक्यानां हिन्दीभाषातः संस्कृतभाषायाम् अनुवादः। 5x1 = 05

(iii) अपठितपद्यांशाधारितानां पञ्च प्रश्नानाम् उत्तराणि/अपठितगद्यस्य सारांशलेखनम्
5x1 = 05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(i) पञ्च वाक्यानां संस्कृतभाषातः हिन्दीभाषायाम् अनुवादः। 5x1 = 05

(ii) पञ्च वाक्यानां हिन्दीभाषातः संस्कृतभाषायाम् अनुवादः। 5x1 = 05

(iii) अपठितपद्यांशाधारितानां पञ्च प्रश्नानाम् उत्तराणि/अपठितगद्यस्य सारांशलेखनम्
5x1 = 05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. भाषा विज्ञान , डा. कर्णसिंह , साहित्यभण्डार, मेरठ ।
2. भाषाविज्ञान एवं भाषाशास्त्र ,डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन , वाराणसी ।
3. संस्कृत का भाषाशास्त्रीय अध्ययन , भोलाशंकर व्यास ।
4. पदपदार्थ समीक्षा , डा. बलदेवसिंह , कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय , कुरुक्षेत्र ।
5. संस्कृतभाषाविज्ञानम्, आचार्य रामाधीन चतुर्वेदी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन वाराणसी ।
6. A manual of Sanskrit phonetics by C. Uhlenbeck .
7. Sanskrit language , T. Burrow .
8. Linguistic Introduction to Sanskrit by B.K. Ghosh .
9. कारकप्रकरणम्, श्रीनिवासशास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ ।
10. रचनानुवादकौमुदी, डॉ. कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी, 2019
11. प्रौढरचनानुवादकौमुदी, डॉ. कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी ।

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः
एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

षष्ठपत्रम् (msk06-a) : क. व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- व्याकरणशास्त्रस्य क्रमबद्ध-ऐतिहासिकज्ञानं भविष्यति ।
- प्रमुखाणां वैयाकरणानां जीवनपरिचयस्य कृतीनां च ज्ञानम् ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. शिक्षा निरुक्तं प्रातिशाख्यञ्च । (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 2. पाणिनीयपरम्परा ।

घटकम् 3. पाणिनीयेतरपरम्परा ।

घटकम् 4. नव्यव्याकरणं व्याकरणदर्शनञ्च ।

निर्देशाः-

- प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
अथवा	
तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः	
चतुर्थः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
अथवा	
पञ्चमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः	
षष्ठः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
अथवा	
सप्तमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः	
अष्टमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
अथवा	
नवमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. संस्कृत व्याकरणशास्त्र का इतिहास ,(भाग १-३) , युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट ,रेवली सोनीपत।
2. संस्कृतव्याकरणदर्शन , रामसुरेश त्रिपाठी , राजकमल प्रकाशन , दिल्ली।
3. व्याकरणशास्त्रेतिहासः , वी. त्रिपाठी ।
4. पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन, रामशंकर भट्टाचार्य , इण्डोलोजिकल हाऊस , वाराणसी
5. संस्कृतव्याकरण का इतिहास – सत्यकाम वर्मा
6. संस्कृतव्याकरण का इतिहास – बलदेव उपाध्याय ।
7. पाणिनीकालीन भारतवर्ष, वासुदेवशरण अग्रवाल, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी ।

SYLLABUS

**M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM**

पाठ्यक्रमः

**एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण**

षष्ठपत्रम् (msk06-b) : ख. लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्येतिहासः

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्यतिहासः इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्य क्रमबद्ध-ऐतिहासिकज्ञानं भविष्यति ।
- प्रमुखाणां कवीनां जीवनपरिचयस्य कृतीनां च ज्ञानम् ।
- विविधकाव्यविधानां यथा- खण्डकाव्यानि चम्पूकाव्यानीत्यादीनां च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. महाकाव्यानि (अश्वघोषात् श्रीहर्षपर्यन्तम्) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 2. (क) गद्यसाहित्यम् (आर्यशूरत अम्बिकादत्तव्यासपर्यन्तम्)

(ख) कथासाहित्यम् (विष्णुशर्मणः सोमदेवपर्यन्तम्)

घटकम् 3. नाट्यसाहित्यम् (भासतः भट्टनारायणपर्यन्तम्)

घटकम् 4. अन्याः काव्यविधाः- खण्डकाव्यानि गीतिकाव्यानि मुक्तकाव्यानि स्तोत्रकाव्यानि चम्पूकाव्यानि च (कालिदासात्

जगन्नाथपर्यन्तम्)

निर्देशाः-

(क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।

(ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।

(ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

(घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।

(ङ) प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2

= 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 = 15

अथवा

तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 = 15

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 = 15

अथवा	
पञ्चमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः	
षष्ठः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
अथवा	
सप्तमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः	
अष्टमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
अथवा	
नवमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , वाचस्पति गैरोला, चौखम्बा विद्याभवनम् , वाराणसी ।
2. संस्कृतकाव्यशास्त्रेतिहासः, डॉ. जगदीशचन्द्रमिश्र, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
3. संस्कृतसाहित्येतिहासः, पं. मधुसूदनप्रसाद मिश्र, चौखम्बा प्रकाशन ।
4. संस्कृत साहित्य का इतिहास, आर्थर मैकडोनेल, अनुवादक – रामसागर त्रिपाठी, चौखम्बा प्रकाशन, दिल्ली ।
5. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , उमाशङ्करऋषिः ।
6. संस्कृत शास्त्रों का इतिहास, पं. बलदेव उपाध्याय, चौखम्बा प्रकाशन, दिल्ली ।
7. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।
8. History of Sanskrit Literature – M. Krishnamachari .

SYLLABUS

**M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM**

पाठ्यक्रमः

**एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण**

Open Elective Course

प्रथमं पत्रम्(msk-oe-01) - व्यावहारिकं संस्कृतम्

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : व्यावहारिकं संस्कृतम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- भारतस्य प्राचीनसंस्कृतेः ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- वैदिकमन्त्राणां नीतिश्लोकानां च ज्ञानेन स्नातकानां व्यक्तित्वं मुखरतां प्राप्स्यति ।
- व्याख्यात्मक-कौशलस्य विकासः।
- संस्कृतभाषायां संवादकौशलं ज्ञास्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।

- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. मनुस्मृतिः- द्वितीयाध्यायस्य अध्ययनम्

घटकम् 2. निर्धारितमन्त्राणां सरलव्याख्या कण्ठस्थीकरणं च-

मन्त्राः - 1. विश्वानि देव (यजु०30.03), 2. यां मेधां देवगणाः (यजु० 32.14), 3. भूर्भुवः स्वः (यजु० 36.03), 4. भद्रं कर्णेभिः (यजु०25.21), 5. त्र्यम्बकं यजामहे (यजु०3.60), 6. द्यौः शान्तिरन्तरिक्षं (यजु०36.17), 7. ईशावास्यमिदं (यजु०40.1), 8. कुर्वन्नेवेह कर्माणि (यजु०40.2), 9. संगच्छध्वं संवदध्वं (ऋग्वेद 10.191.2), 11. स्वस्तिः नः इन्द्रो वृद्धश्रवाः (ऋग्वेद), 12. यत्ते मध्यं पृथिवी (अथर्व०12.1.12), 13. प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो (10.121.10), 14. समानः मन्त्रः समितिः समानी (ऋग्वेद 10.191.3) 15. समानी वः आकृतिः (ऋग्वेद 10.191.4), 16. स्तुता मया वरदा वेदमाता

घटकम् 3. निर्धारितसुभाषितानां व्याख्या कण्ठस्थीकरणं च।

श्लोकाः - 1. वयमिह परितुष्टा वल्कलैस्त्वं च (नीतिशतकम्), 2. येषां न विद्या तपो (नीतिशतकम्), 3. यदा किञ्चिज्ज्ञोऽहं द्विप इव (नीतिशतकम्), 4. दानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो (नीतिशतकम्), 5. आलस्यं हि मनुष्याणां (नीतिशतकम्), 6. भोगा न भुक्ता वयमेव भुक्ता (वैराग्यशतकम्), 7. विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं (नीतिशतकम्), 8. साहित्यसंज्ञगीतकलाविहीनः (नीतिशतकम्), 9. जाड्यं धियो हरति (नीतिशतकम्), 10. प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन (नीतिशतकम्), 11. परोपकाराय फलन्ति वृक्षाः (सुभाषितरत्नभाण्डागारः), 12. पापान्निवारयति योजयते हिताय (नीतिशतकम्), 13. काव्यशास्त्रविनोदेन (हितोपदेशः), 14. अयं निजो परो वेति (हितोपदेशः), 15. मातृवत्परदारेषु (हितोपदेशः)

घटकम् 4. संवादलेखनम्-

1. मित्रसंवादः, 2. गुरुशिष्यसंवादः, 3. पितृ-पुत्र (त्री)संवादः, 4. मातृ-पुत्र (त्री)संवादः, 5. प्रतिवेशिनोः संवादः, 6. आपणिकग्राहकसंवादः, 7. अन्योऽन्यपरिचयः संवादः, 8. वैद्यरोगिसंवादः, 9. वित्तकोशाधिकारि-ग्राहकसंवादः, 10. पथिकयोः संवादः।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतभाषायां हिन्दीभाषायां च भवेत् ।
 (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
 (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः): घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
 (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15

अथवा

तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टमन्त्रेभ्यः द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या 2x6= 12

(ख) त्रयाणां कण्ठस्थमन्त्राणां लेखनम् 3x1= 03

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टमन्त्रेभ्यः द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या 2x6= 12

(ख) त्रयाणां कण्ठस्थमन्त्राणां लेखनम् 3x1= 03

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टसुभाषितेभ्यः द्वयोः सुभाषितयोः व्याख्या 2x6 = 12

(ख) त्रयाणां कण्ठस्थसुभाषितानां लेखनम् 3x1 = 03

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टसुभाषितेभ्यः द्वयोः सुभाषितयोः व्याख्या 2x6=12

(ख) त्रयाणां कण्ठस्थसुभाषितानां लेखनम् 3x1=03

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः - द्वयोः विषययोः संवादलेखनम् (संस्कृतेन) 7x2½=15

अथवा

नवमः प्रश्नः - द्वयोः विषययोः संवादलेखनम् (संस्कृतेन) 7x2½=15

अनुशंसितपुस्तकानि-

1. श्रीमद्भगवद्गीता, गीताप्रेस, गोरखपुर।
2. नीतिशतकम्, जनार्दनशास्त्री पाण्डेय, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
3. नीतिशतकम्, डा. अरुणा शुक्ला, कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन, होशियारपुर
4. हितोपदेशः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2017।
5. भर्तृहरिशतकत्रयम्, राष्ट्रिय-संस्कृत-संस्थानम्, दिल्ली, 2010।
6. संस्कृतव्यवहारसाहस्री, संस्कृतभारती, दिल्ली।
7. संस्कृतं वदतु, संस्कृतभारती, दिल्ली।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

सप्तमं पत्रम् (msk07) : वैदिकवाङ्मयम्

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : वैदिकवाङ्मयम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः
गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- वैदिकपदानां अवबोधः निर्वचनं कर्तुं च समर्थाः भविष्यन्ति ।
- उपनिषद्-रहस्यं ज्ञास्यन्ति ।
- व्याख्यात्मकं कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- वैदिकव्याकरणस्य ज्ञानम् ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।

घटकम् 1. - सूर्यः (१.११५), अश्विनौ(७.७१), वरुणः(१.२५) , यम-यमी(१०.१०) , सरमा-पणि (१०.१०८), विश्वामित्र-

नदी (३.३३) , पुरुरवा- उर्वशी (१०.९५), शिवसंकल्पसूक्तम् (यजु.- ३४,१-६), राष्ट्राभिवर्धनम् (अथर्व. १. २९) । (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 2. - कठोपनिषद्(प्रथमावल्ली), तैत्तिरीयोपनिषद् (शिक्षावल्ली) ।

घटकम् 3. - निरुक्तम् (सप्तमोऽध्यायः) ।

घटकम् 4. - वैदिकव्याकरणम् - वैदिकलौकिकभाषयोरन्तरम् , सन्धिः, पदपाठः, वैदिकस्वरः, लेट् लकारः, प्रत्ययाः-

शतृ, शानच्, क्रसु, कानच्, तुमुनर्थकाः। (संस्कृतमाध्यमेन) ।

निर्देशाः-

(क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।

- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) प्रथम-चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

$$5 \times 2 = 10$$

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या।

$$2 \times 5 = 10$$

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

$$1 \times 5 = 05$$

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या।

$$2 \times 5 = 10$$

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

$$1 \times 5 = 05$$

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टोपनिषदः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या।

$$2 \times 5 = 10$$

(ii) यथानिर्दिष्टोपनिषदः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

$$1 \times 5 = 05$$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(i) यथानिर्दिष्टोपनिषदः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या।

$$2 \times 5 = 10$$

(ii) यथानिर्दिष्टोपनिषदः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

$$1 \times 5 = 05$$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

$$2 \times 5 = 10$$

(ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

$$1 \times 5 = 05$$

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

2x5=10

(ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः 1x5=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

अष्टमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x15=15

अथवा

नवमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x15=15

अनुशंसितग्रन्थाः

1. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह , डा.वेदप्रकाश उपाध्याय ,अनुराग प्रकाशन , इलाहाबाद ।
2. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री , साहित्यभण्डार , मेरठ ।
3. केनोपनिषद् , गीताप्रेस गोरखपुर ।
4. यास्कप्रणीतं निरुक्तम् , कपिलदेव शास्त्री ,साहित्यभण्डार , मेरठ ।
5. वैदिक व्याकरण (भाग १-२) रामगोपाल, नेशनल पब्लिशिंग हाऊस, दिल्ली ।
6. वैदिकस्वरबोध, डा. ब्रजबिहारी चौबे ,वैदिक साहित्य सदन , होशियारपुर , पंजाब ।
7. वैदिकस्वर मीमांसा , पं. युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट रेवली , सोनीपत ।
8. एकादशोपनिषद् , सत्यव्रतसिद्धान्तांलकार , विजयकृष्ण लखनपाल , ग्रेटर कैलाश , नई दिल्ली ।
9. बृहद्देवता – शौनक, रामकुमार राय, चौखम्बा प्रकाशन ।

SYLLABUS

**M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM**

पाठ्यक्रमः

**एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण**

अष्टमं पत्रम्(msk08) : व्याकरणं अनुवादश्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : व्याकरणम् अनुवादश्च इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- संस्कृतव्याकरणस्य वैज्ञानिकस्वरूपस्य ज्ञानम् ।
- संज्ञा-संधि-लिङ्ग-वचन-समस्तपदानां च ज्ञानम् ।
- अनुवादकौशले नैपुण्यं प्राप्स्यन्ति ।
- कारक-विभक्ति-उपपदविभक्ति-इत्यादिविषयाणाम् अवगमनसामर्थ्यम् ।
- व्याख्यात्मकं कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- शाब्दज्ञानम् ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।

घटकम् 1. - लघुसिद्धान्तकौमुदी- तिङन्ते भ्वादिप्रकरणम् (भू , एध्), नामधातुप्रकरणम् , आत्मनेपदपरस्मैपदप्रक्रिया,

णिजन्त-सन्नन्त-यङन्त-यङ्लुगन्तप्रक्रिया । (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 2. लघुसिद्धान्तकौमुदी - कृदन्तः (कृत्यप्रक्रिया), तद्धितः (मत्वर्थीयः, अपत्यार्थकः), स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्

(संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 3. - कारकप्रकरणम् (सिद्धान्तकौमुदी) - चतुर्थीविभक्तिः सप्तमीपर्यन्तम्

घटकम् 4. - अनुवादः(सप्तसु विभक्तिषु)

1. संस्कृतेन हिन्दी भाषायाम् अनुवादः ।
2. हिन्दीभाषया संस्कृतभाषायाम् अनुवादः ।
3. अपठितपद्यांशाधारितं प्रश्नाः ।
4. गद्यस्य संस्कृतभाषायां सारांशलेखनम् ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।

(ड) प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।
5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4x2\frac{1}{2}= 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । $2x2\frac{1}{2}= 5$

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4x2\frac{1}{2}= 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । $2x2\frac{1}{2}= 5$

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4x2\frac{1}{2}= 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । $2x2\frac{1}{2}= 5$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4x2\frac{1}{2}= 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । $2x2\frac{1}{2}= 5$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या $2x2\frac{1}{2}=05$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पञ्च वाक्यानां सविभक्ति-सूत्रं प्रदर्शनम्/व्याख्या $5x2$
= 10

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या $2x2\frac{1}{2}=05$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पञ्च वाक्यानां सविभक्ति-सूत्रं प्रदर्शनम्/व्याख्या $5x2$
= 10

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) पञ्च वाक्यानां संस्कृतभाषातः हिन्दीभाषायाम् अनुवादः । $5x1 = 05$
(ii) पञ्च वाक्यानां हिन्दीभाषातः संस्कृतभाषायाम् अनुवादः। $5x1 = 05$
(iii) अपठितपद्यांशाधारितं पञ्च प्रश्नानाम् उत्तराणि/अपठितगद्यस्य सारांशलेखनम् $5x1 = 05$

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) पञ्च वाक्यानां संस्कृतभाषातः हिन्दीभाषायाम् अनुवादः । $5x1 = 05$

- (ii) पञ्च वाक्यानां हिन्दीभाषातः संस्कृतभाषायाम् अनुवादः। 5x1 = 05
(iii) अपठितपद्यांशाधारितं पञ्च प्रश्नानाम् उत्तराणि/अपठितगद्यस्य सारांशलेखनम् 5x1 = 05

अनुशंसितग्रन्थाः-

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी , व्याख्याकार-धरानन्द शास्त्री , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी , व्याख्याकार-भीमसेनशास्त्री , भैमीप्रकाशन , दिल्ली ।
3. कारकप्रकरणम् , श्रीनिवासशास्त्री , साहित्यभण्डार, मेरठ ।
4. रचनानुवादकौमुदी, डॉ. कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी, 2019
5. प्रौढरचनानुवादकौमुदी, डॉ. कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

नवमं पत्रम्(msk09) : काव्यं नाटकञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : काव्यं नाटकञ्च इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः
विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- पद्यसाहित्यस्य नाटकसाहित्यस्य च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- नाट्यशास्त्रीयं काव्यशास्त्रीयं च अवगमनसामर्थ्यम् ।

- अभिनयकौशलस्य प्राप्तिः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- पदज्ञानं उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. – नलचम्पूः(प्रथमोच्छ्वासः)

घटकम् 2. - किरातार्जुनीयम् (प्रथमः सर्गः) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 3. - उत्तररामचरितम् (१-३ अङ्कपर्यन्तम्) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 4. – उत्तररामचरितम् (४-७ अङ्कपर्यन्तम्)

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः): घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) द्वितीय-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या ।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अनुशंसितग्रन्थाः

1. नलचम्पूः, धारादत्तशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
2. नलचम्पूः(प्रथमोच्छ्वासः), डॉ. परमेश्वरादीन पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2018
3. उत्तररामचरितम्, आनन्दस्वरूपः, डा. जनार्दनशास्त्री पाण्डेय, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
4. उत्तररामचरितम्, डा. रमाकान्त त्रिपाठी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
5. किरातार्जुनीयम्, एम.एम.मल्लिनाथसूरि, बद्दीनारायणमिश्रः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
6. किरातार्जुनीयम् (प्रथमसर्गः), डॉ. बाबूराम पाण्डेय एवं आचार्य प्रेमकृष्ण शास्त्री, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

दशमं पत्रम्(msk10) : दर्शनम्

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 04

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : दर्शनम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- न्याय-वैशेषिक-मीमांसा-वेदान्तदर्शनस्य च ज्ञानं भविष्यति ।
- तुलनात्मकाध्ययनस्य प्रवृत्तिः ।
- प्रकृति-जीव-ईश्वरेत्यादिविषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. - तर्कसंग्रहः (संस्कृतमाध्यमेन)।

घटकम् 2. - वेदान्तसारः (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 3. - अर्थसंग्रहः (आरम्भतः परिसंख्यायाः दोषत्रयं यावत्) ।

घटकम् 4. - अर्थसंग्रहः (नामधेयमीमांसात उपसंहारपर्यन्तम्) ।

निर्देशाः-

(क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।

(ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।

(ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः। आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति।
- (ङ) प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति। अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

$$5 \times 2 = 10$$

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=5

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।
(ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या।

1x10=10

1x5=05

अनुशंसितग्रन्थाः –

1. अर्थसंग्रहः, वाचस्पति उपाध्यायः, चौखम्बा ओरियान्टालिया।
2. अर्थसंग्रहः, दयाशंकरशास्त्री, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी।
3. अर्थसंग्रहः, डा. कामेश्वरनाथमिश्रः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी।
4. वेदान्तसारः, गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः, वाराणसी।
5. वेदान्तसारः, बदरीनाथशुक्लः, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी।
6. वेदान्तसारः (नृसिंहसरस्वतीकृत विद्वन्मनोरञ्जनी टीका सहित),
7. वेदान्तसारः, डा. कृष्णकान्त त्रिपाठी, डा. किरणलता क्षत्री, साहित्यभण्डार, मेरठ।
8. तर्कसङ्ग्रहः, आचार्य शेषराज शर्मा रेग्मी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2018
9. तर्कसङ्ग्रहः, गोविन्दाचार्यः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2018

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

एकादशं पत्रम्(msk11) : धर्मतन्त्रागमः

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : धर्मतन्त्रागमः इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- भारतस्य प्राचीनसंस्कृतेः न्यायव्यवस्थायाः राजव्यवस्थायाः वर्णव्यवस्थायाः च ज्ञानं भविष्यति।
- तुलनात्मकाध्ययनस्य प्रवृत्तिः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. - मनुस्मृतिः (प्रथमद्वितीयौ अध्यायौ) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 2. - मनुस्मृतिः (सप्तमोऽध्यायः) ।

घटकम् 3. - याज्ञवल्क्यस्मृतिः (व्यवहाराध्यायः- आरम्भतः दायभागपर्यन्तम्) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 4. - याज्ञवल्क्यस्मृतिः (व्यवहाराध्यायः- सीमाविवादत अन्तपर्यन्तम्) ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः -(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2

= 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x10 = 10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः

5x1 = 5

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः

5x1 = 5

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

1. मनुस्मृतिः, कुल्लुकभट्टविरचितं टीकासहितम्, हरगोविन्दशास्त्री, चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठानम्, दिल्ली ।
2. विशुद्धमनुस्मृतिः, डा. सुरेन्द्रकुमारः, आर्ष साहित्य प्रचार ट्रस्ट, दिल्ली ।
3. मनुस्मृतिः, कुल्लुकभट्टविरचितं टीकासहितम्, शिवराज आचार्यः, विद्याभवनम्, वाराणसी ।
4. याज्ञवल्क्यस्मृतिः, मिताक्षराटीका, डा. गङ्गासागर राय, चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम्, दिल्ली ।
5. धर्मशास्त्र का इतिहास, पी.वी. काणे, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी ।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

वैकल्पिकविषयाः

द्वादशं पत्रम्(msk12-a) : क. भारतीयदर्शनस्य इतिहासः

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : भारतीयदर्शनस्य इतिहासः इति प्रश्नपत्रमधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- सांख्य-योग-न्याय-वैशेषिक-मीमांसा-वेदान्तदर्शनस्य च प्रमाणतत्त्वाचारमीमांसायाः च ज्ञानं भविष्यति।
- चार्वाक-जैन-बौद्धानां च नास्तिकदर्शनस्य प्रमाणतत्त्वाचारमीमांसायाः च ज्ञानं भविष्यति ।
- भारतीयदर्शनानां क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- तुलनात्मकाध्ययनस्य प्रवृत्तिः ।
- प्रकृति-जीव-ईश्वरेत्यादिविषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. - सांख्यं योगदर्शनं च (प्रमाणमीमांसा, तत्त्वमीमांसा, आचारमीमांसा) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 2. - न्यायः वैशेषिकदर्शनं च (प्रमाणमीमांसा, तत्त्वमीमांसा, आचारमीमांसा)

घटकम् 3. - वेदान्तमीमांसादर्शनं च (प्रमाणमीमांसा, तत्त्वमीमांसा, आचारमीमांसा) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 4. - जैनबौद्धचार्वकदर्शनं च (प्रमाणमीमांसा, तत्त्वमीमांसा, आचारमीमांसा)

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
(ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
(ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः): घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
(घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
(ङ) प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. भारतीय दर्शन, बलदेव उपाध्याय ।
2. दर्शनशास्त्रस्येतिहासः(संस्कृत), डॉ. शशिबाला गौड़, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
3. भारतीय दर्शन, डॉ. जगदीशचन्द्र मिश्र, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
4. भारतीय दर्शन का इतिहास, सुरेन्द्रनाथ दास गुप्ता, राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, जयपुर ।
5. भारतीय दर्शन की रूपरेखा, एम. हिरियन्ना ।
6. भारतीय दर्शन, डॉ. राधाकृष्णन्, राजपाल एण्ड सन्ज़, कश्मीरी गेट, दिल्ली
7. भारतीय दर्शन, उमेशमिश्रः ।
8. बौद्धदर्शनमीमांसा, बलदेव उपाध्याय ।
9. बौद्धदर्शन, राहुलसांकृत्यायन ।
10. History of Indian Logic, सतीशचन्द्र आचार्य, कालिकता विश्वविद्यालय ।

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः
एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

वैकल्पिकविषयाः

द्वादशं पत्रम्(msk12-b) : ख. वैदिकसाहित्यस्य इतिहासः

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : वैदिकसाहित्यस्य इतिहासः इति प्रश्नपत्रमधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- वैदिकसंहितानां ब्राह्मणानाम् आरण्यकानाम् उपनिषदां वेदाङ्गानां च ज्ञानम् ।
- वैदिकसाहित्यस्य क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- तुलनात्मकाध्ययनस्य प्रवृत्तिः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. - संहितानां परिचयः (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 2. - ब्राह्मणारण्यकानां परिचयः ।

घटकम् 3. - उपनिषदां परिचयः (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 4.- वेदाङ्गानां परिचयः ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।
तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

$$5 \times 2 = 10$$

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. संस्कृतसाहित्य का इतिहास, वाचस्पति गैरोला, चौखम्बा विद्याभवनम्, वाराणसी ।
2. संस्कृतसाहित्य का इतिहास, उमाशङ्करऋषिः ।
3. वैदिक साहित्य का इतिहास, डा. कर्णसिंह, साहित्यभण्डार, मेरठ ।
4. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।
5. वैदिकवाङ्मय का बृहद् इतिहास (खण्ड १-३), पण्डित भगवद्दत्त, दिल्ली ।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

वैकल्पिकविषयाः

द्वादशं पत्रम्(msk12-c) : ग. अर्वाचीनसाहित्यम्

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : अर्वाचीनसाहित्यम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः

गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- संस्कृतसाहित्यस्य आधुनिकानां पद्य-गद्य-नाटकादिविधानां च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- अभिनयकौशलस्य प्राप्तिः ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- पदज्ञानं उच्चारणज्ञानं छन्दसां ज्ञानं च ।

- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. - दयानन्ददिग्विजयम् (३-४ सर्गौ, महाकाव्यम्- मेधाव्रताचार्यः) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 2. - चौ. देवीलालः (खण्डकाव्यम् - पं. जगदीशचन्द्रशास्त्री) ।

घटकम् 3. - प्रेमपीयूषम् (नाटकम् - प्रो. राधावल्लभः त्रिपाठी) ।

घटकम् 4. - पद्मिनी (गद्यम् - पं. मोहनलालशर्मा पाण्डेयः) ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

$$5 \times 2 = 10$$

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05
तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पद्यांशद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पद्यांशद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अनुशंसितग्रन्थाः

1. दयानन्ददिग्विजयम् , मेधात्रताचार्यः , गुरुकुल झज्जर ।
2. चौ. देवीलालः , प. जगदीशचन्द्रशास्त्री , राजीव मोहन गौतम प्रकाशन , सिरसा ।
3. पद्मिनी , प. मोहनलालशर्मा 'पाण्डेय' पाण्डेय प्रकाशन , जयपुर ।
4. प्रेमपीयूषम् , प्रो. राधावल्लभत्रिपाठी , संस्कृतपरिषद् , सागर विश्वविद्यालय , सागर , १९७१।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः
एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

मौखिकी परीक्षा(Viva-Voce) (msk-vv-01)

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 50

Credits : 02

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : मौखिकी परीक्षा इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- प्रथम-द्वितीययोः सत्रयोः पठितानां विषयाणां च सम्यक् रूपेण अध्ययनं परिशीलनं च कृत्वा तेषां विषयाणां मौखिकीपरीक्षायां प्रस्तुतिकरणेन स्नातकानां संस्कृतभाषायां संप्रेषणकौशलं वर्ध्निष्यते ।
- उत्साह-धैर्यादीनां गुणानां विकासः भविष्यति ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

मौखिकी परीक्षा (Viva-Voce) : एम. ए . संस्कृत- द्वितीयसत्रस्य पाठ्यक्रमसमाप्तेः अनन्तरं प्रथमद्वितीयसत्रयोः अधीतं पाठ्यक्रमम् आश्रित्य छात्राणां संस्कृतमाध्यमेन मौखिकी परीक्षा आयोजयिष्यते। एतदर्थं 50 अङ्काः निर्धारिताः सन्ति ।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः
एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

Open Elective Course
द्वितीयं पत्रम्(msk-oe-02) : गीता-उपनिषद् च

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 04

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : गीता-उपनिषद् च इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- भारतस्य प्राचीनसंस्कृतेः ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- गीतायाः कर्मयोगं ज्ञात्वा कर्मणि कुशलाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- व्याख्यात्मकं कौशलस्य विकासः।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. - गीतापरिचयः ।

घटकम् 2. - कठोपनिषद् द्वितीय-वल्ली

घटकम् 3. - श्रीमद्भगवद्गीता - द्वितीयोऽध्यायः (1-30 श्लोकाः)।

घटकम् 4. - श्रीमद्भगवद्गीता - द्वितीयोऽध्यायः (31-72 श्लोकाः)।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतभाषायां हिन्दीभाषायां च भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15=15

अथवा

तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15=15

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(i)यथानिर्दिष्टोपनिषदः द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या ।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05
अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टोपनिषदः द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. श्रीमद्भगवद्गीता - गीताप्रेस, गोरखपुर ।
2. श्रीमद्भगवद्गीता, रामानुजभाष्य, गीताप्रेस गोरखपुर ।
3. श्रीमद्भगवद्गीता, साधकसंजीवनी टीका, स्वामी रामसुखदास जी, गीताप्रेस गोरखपुर ।
4. श्रीमद्भगवद्गीता, शांकरभाष्यम्, गीताप्रेस, गोरखपुर
5. एकादशोपनिषद्, सत्यव्रतसिद्धान्तालकार, विजयकृष्ण लखनपाल, ग्रेटर कैलाश, नई दिल्ली ।

चौधरी देवीलालः विश्वविद्यालयः, सिरसा CHAUDHARY DEVILAL UNIVERSITY, SIRSA

हरियाणा - राज्य - विधानमण्डल - अधिनियमः - 2003 (संख्यांक - 9) द्वारा स्थापितम्
राष्ट्रीय - मूल्याङ्कन - प्रत्यायन - परिषदा "बी - B" श्रेण्या प्रत्यायितः

(Established By State Legislature Act 9 OF 2003 'B' Grade Accredited By NAAC)

एम० ए० संस्कृतम् (द्वितीयवर्षम्), पाठ्यक्रमः - तृतीयं सत्रम्
M.A. Sanskrit (2nd Year), Syllabus - 3rd Semester

चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्याः(CBCS)प्रारूपानुसारं तथा च लघुसंशोधनैः परिवर्तनैः सह संशोधितम्

(Revised With Minor Corrections And Changes & Formatted As Per CBCS)

तृतीयं सत्रम् (Semester – III)

● अनिवार्यः पाठ्यक्रमः (Compulsory Courses) .....

1. Core MSK13.....

पालिभाषा प्राकृतभाषा च (PALIBHASHA PRAKRITBHASHA CH)

2. Core MSK14.....

निबन्धानुवादरचना (NIBANDHANUVADJACHNA)

3. Core MSK15.....

नीतिसाहित्यम् (NEETISAHITYAM)

● वैकल्पिकः पाठ्यक्रमः (Optional Course)

(क) प्रथमः वर्गः - वेदः

1. Core MSK16.....

ऋक्संहिता यजुःसंहिता च (RIKSAMHITA YJUHSAMHITA CH)

2. Core MSK17.....

ब्राह्मणसाहित्यम् (BRAHMANSAHITYAM)

3. Core MSK18.....

कल्पसाहित्यम् ऋक्प्रातिशाख्यं छन्दांसि च (KALAPSAHITYAM RIKPRATISHAKHAYAM
CHHANDANSI CH)

(ख) द्वितीयः वर्गः - व्याकरणम्

1. Core MSK16.....
व्याकरणशास्त्रपरम्परा व्याकरणदर्शनञ्च (VYAKARANSHASTRAPRAMPRA
VYAKARANDARSHANAM CH)

2. Core MSK17.....
सिद्धान्तकौमुदी - 1 (SIDHANTKOUMUDI – 1)

3. Core MSK18.....
सिद्धान्तकौमुदी - 2 (SIDHANTKOUMUDI – 2)

(ग) तृतीयः वर्गः - दर्शनम्

1. Core MSK16.....
सांख्यदर्शनं योगदर्शनञ्च (SANKHYADARSHANAM YOGDARSHANAM CH)

2. Core MSK17.....
न्यायदर्शनं वैशेषिकदर्शनञ्च (NAYAYADARSHANAM VAISHESHIKDARSHANAM CH)

3. Core MSK18.....
वेदान्तदर्शनं मीमांसादर्शनञ्च (VEDANTDARSHANAM MEEMANSADARSHANAM CH)

(घ) चतुर्थः वर्गः - साहित्यम्

1. Core MSK16.....
पद्यसाहित्यं गद्यसाहित्यञ्च (PADYASAHITYAM GADYASAHITYAM CH)

2. Core MSK17.....
नाट्यसाहित्यं नाट्यशास्त्रञ्च (NATYASAHITYAM NATYASHASTRAM CH)

U - Singh

3. Core MSK18.....

काव्यशास्त्रम् (KAVYASHASTRAM)

● मुक्तः वैकल्पिकः पाठ्यक्रमः (Open Elective Course) .....

1. Open Elective MSK-OE-03 .....

धर्मदर्शनं संस्कृतिः च (DHARAMDARSHANAM SANSKRITI CH)

त्रयोदशं पत्रम् (msk13) : पालिभाषा प्राकृतभाषा च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् - 1. पालिप्रवेशिका - व्याकरणम् (संस्कृतमाध्यमेन)

क. वर्णपरिचयः, सन्धिः, कृत् - तद्धित् - स्त्रीप्रत्ययाः, समासः, कारकम् ।

ख. शब्दरूपाणि - बुद्ध, मुनि, अग्नि, भिक्षु, राया, अत्ता, अप्पा, पिता, कन्या, इत्थी, माता ।

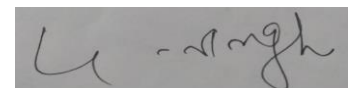
ग. धातुरूपाणि - भू, गम, पठ, ठा, दिस्स, कर, दा, पुच्छ, कथ, सक्ख - (लट् - लोट् - लृट् - लङ् - विधिलिङ्लकारेषु)।

घटकम् - 2. पालिप्रवेशिका - (कमलेशचन्द्र जैन) साहित्यसंकलनम्

सुहृद्दलक्षणानि, मनुष्यभेदाः, कृषिमाहात्म्यम्, मङ्गलमङ्गलानि, मूर्खपरिचयः अर्थस्य अनर्थता, मारनिग्रहः, मृत्योरपरिहार्यता, दानं माहात्म्यम् ।

घटकम् - 3. प्राकृतप्रवेशिका - व्याकरणम् (संस्कृतमाध्यमेन)

क. वर्णपरिचयः, सन्धिः, कृत् - तद्धित् - स्त्रीप्रत्ययाः, समासः, कारकम् ।

ख. शब्दरूपाणि- वच्छ, देव, गिरि, मुणी, तरु, गुरु, पिऊ(पियर), राय, माला, लता, बुद्धि, धेणु, सव्व, युष्मद्, अस्मद्, अप्पा(आत्मन्)।

ग. धातुरूपाणि - ही (भू), पच, अस्, कृ (कर), हस, दिस्स, भण, गम (गच्छ), पुच्छ, कथ, ठा, दह - (लट् - लोट् - लृट् - लङ् - विधिलिङ्लकारेषु)।

घटकम् - 4. प्राकृतप्रवेशिका - (कमलेशचन्द्र जैन) साहित्यसंकलनम्

वानर-प्रोत्साहनम्, सुभाषितानि, चक्रवत् परिवर्तन्ते, समराङ्गणम्, प्रत्यभिज्ञानकम्, धर्म-पाखंडं त्यजेत्,

वाक्-शुद्धिः, आत्म-प्रशंसा त्याज्या, शठे शाठ्यं समाचरेत्, भोगानाम् अपसारता ।

निर्देशः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

$5 \times 2 = 10$

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टशब्देभ्यः शब्दरूपद्वयं - धातुरूपद्वयं - सन्धित्रयं - तद्धितप्रत्ययद्वयं - समासद्वयं - कृत्प्रत्ययद्वयं - स्त्रीप्रत्ययद्वयं च समाधेयाः ।

$15 \times 1 = 15$

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टशब्देभ्यः शब्दरूपद्वयं - धातुरूपद्वयं - सन्धित्रयं - तद्धितप्रत्ययद्वयं - समासद्वयं - कृत्प्रत्ययद्वयं - स्त्रीप्रत्ययद्वयं च समाधेयाः ।

$15 \times 1 = 15$

U - Singh

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् संस्कृतेन अनुवादार्थं गद्यांशद्वयोः व्याख्या विधेया । $5 \times 2 = 10$
(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् संस्कृतेन अनुवादार्थं एकस्य पद्यांशस्य व्याख्या विधेया । $5 \times 1 = 5$
अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् संस्कृतेन अनुवादार्थं गद्यांशद्वयोः व्याख्या विधेया । $5 \times 2 = 10$
(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् संस्कृतेन अनुवादार्थं एकस्य पद्यांशस्य व्याख्या विधेया । $5 \times 1 = 5$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टशब्देभ्यः शब्दरूपद्वयं - धातुरूपद्वयं - सन्धित्रयं - तद्धितप्रत्ययद्वयं - समासद्वयं - कृतप्रत्ययद्वयं - स्त्रीप्रत्ययद्वयं च समाधेयाः । $15 \times 1 = 15$ अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टशब्देभ्यः शब्दरूपद्वयं - धातुरूपद्वयं - सन्धित्रयं - तद्धितप्रत्ययद्वयं - समासद्वयं - कृतप्रत्ययद्वयं - स्त्रीप्रत्ययद्वयं च समाधेयाः । $15 \times 1 = 15$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् संस्कृतेन अनुवादार्थं गद्यांशद्वयोः व्याख्या विधेया । $5 \times 2 = 10$
(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् संस्कृतेन अनुवादार्थं एकस्य पद्यांशस्य व्याख्या विधेया । $5 \times 1 = 5$
अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् संस्कृतेन अनुवादार्थं गद्यांशद्वयोः व्याख्या विधेया । $5 \times 2 = 10$
(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् संस्कृतेन अनुवादार्थं एकस्य पद्यांशस्य व्याख्या विधेया । $5 \times 1 = 5$

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. पालिसंग्रह, डा.पी.वी.बापट, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली ।
२. पालिमहाव्याकरण, भिक्षु जगदीश कश्यप, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
३. कञ्चायनव्याकरण, एस.एन.तिवारी, ताराबुक एजेन्सी, कमच्छा, वाराणसी ।
४. बालावतार, (पालिव्याकरण)द्वारिकादास शास्त्री, वाराणसी, दिल्ली ।
५. पालिसाहित्य का इतिहास, भरतसिंह उपाध्याय, हिन्दीसाहित्य सम्मेलन, प्रयाग ।
६. पालिसाहित्य का इतिहास, कोमलचन्द्र जैन, वाराणसी ।
७. पालिसाहित्य का इतिहास, पं. राहूल सांकृत्यायन ।
८. पालिप्पदीपिका, वीरेन्द्रकुमार, वागाम्भृणी, पिंजौर ।
९. हिस्ट्री ऑफ पालि लिटरेचर (वाल्सूम - २), एम. विण्टरनिट्स ।
१०. प्राकृतप्रवेशिका, भाग - १, आल्फ्रेड सी. वूलनर (बनारसीदास जैन कृत हिन्दी अनुवाद) ।

U - Singh

११. अभिनव प्राकृतव्याकरण, नेमिचन्द्र शास्त्री, वाराणसी, १९६३।
१२. प्राकृतप्रकाश, वररुचि, सम्पा. कोवेल, कलकता, १९३२।
१३. प्राकृत साहित्य का इतिहास, जगदीशचन्द्र जैन, वाराणसी।
१४. प्राकृत साहित्य और उसका आलोचनात्मक इतिहास, नेमिचन्द्रशास्त्री।
१५. प्राकृत ग्रामर, पी. एल. वैद्य, पूना, १९५८।
१६. प्राकृत व्याकरण, हेमचन्द्र- कृत सिद्धहेमशब्दानिशासन के आठवें अध्याय का हिन्दी अनुवाद, प्रो. डा०. के. वा. आपटे, (चौखम्बा संस्कृत भारती, ८)।
१७. पालि - प्राकृतप्रवेशिका, कमलेशचन्द्र जैन।

चतुर्दशं पत्रम् (msk14) : निबन्धानुवादरचना

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् -1. अपठितगद्यानुवादः

घटकम् -2. अपठितपद्यानुवादः

घटकम् -3. निबन्धरचना (वेद-व्याकरण-साहित्य-संस्कृतिविषयकाः निबन्धाः केवलम्) (संस्कृतमाध्यमेन)

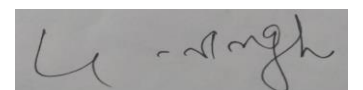
घटकम् -4. शब्दरूपाणि धातुरूपाणि च (प्रौढरचनानुवादकौमुद्या अनुसारम्) (संस्कृतमाध्यमेन)

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत्।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति। प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति। घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः। आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः। प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति।
- 0) तृतीयचतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति। अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । $5 \times 2 = 10$

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

(क) अपठितगद्यांशद्वयस्य संस्कृतभाषायाम् अनुवादार्थम् गद्यांशद्वयं हिन्दीभाषायां प्रदास्यते । $5 \times 2 = 10$ (ख)

अपठितगद्यांशस्य हिन्दीभाषायाम् अनुवादार्थम् गद्यांशमेकं संस्कृतभाषायां प्रदास्यते । $5 \times 1 = 5$
अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(क) अपठितगद्यांशद्वयस्य संस्कृतभाषायाम् अनुवादार्थम् गद्यांशद्वयं हिन्दीभाषायां प्रदास्यते । $5 \times 2 = 10$

(ख) अपठितगद्यांशस्य हिन्दीभाषायाम् अनुवादार्थम् गद्यांशमेकं संस्कृतभाषायां प्रदास्यते । $5 \times 1 = 5$

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

अपठितपद्यांशत्रयस्य हिन्दीभाषायाम् अनुवादार्थं पद्यांशत्रयं संस्कृतभाषायां प्रदास्यन्ते । $3 \times 5 = 15$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

अपठितपद्यांशत्रयस्य हिन्दीभाषायाम् अनुवादार्थं पद्यांशत्रयं संस्कृतभाषायां प्रदास्यन्ते । $3 \times 5 = 15$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः विषयद्वयं प्रदास्यन्ते । $1 \times 15 = 15$
अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः विषयद्वयं प्रदास्यन्ते । $1 \times 15 = 15$

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

अष्टमः प्रश्नः -

(क) दशधातुरूपाणि लेखितुं यथानिर्दिष्टधातुभ्यः दशधातवः प्रदास्यन्ते । $10 \times 1 = 10$

(ख) पञ्चशब्दरूपाणि लेखितुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पञ्चशब्दाः प्रदास्यन्ते । $5 \times 1 = 5$

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(क) दशधातुरूपाणि लेखितुं यथानिर्दिष्टधातुभ्यः दशधातवः प्रदास्यन्ते । $10 \times 1 = 10$

(ख) पञ्चशब्दरूपाणि लेखितुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पञ्चशब्दाः प्रदास्यन्ते । $5 \times 1 = 5$

अनुशासितग्रन्थाः

1. संस्कृतशिक्षणसरणी, आचार्य राम शास्त्री, परिमल पब्लिकेशन, दिल्ली ।

U - Singh

2. प्रौढरचनानुवादकौमुदी, डा० कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी ।
3. रचनानुवादकौमुदी, डा० कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी ।
4. प्रौढनिबन्धसौरभम्, पं० विश्वनाथ मिश्र, हंसा प्रकाशन, जयपुर ।
5. निबन्धशतकम्, डा० कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी ।
6. संस्कृतव्यवहार - वाक्यावलि: डा० अमिता आर्या ।
7. प्रथमा दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम्, दिल्ली ।
8. द्वितीया दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम्, दिल्ली ।

पञ्चदशं पत्रम् (msk15) : नीतिसाहित्यम्

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

- घटकम् -1. नीतिशतकम् - भर्तृहरिः (संस्कृतमाध्यमेन)
 घटकम् -2. विदुरनीतिः(१-२ अध्यायौ) ।
 घटकम् -3. श्रीमद्भगवद्गीता अध्यायः - २ (संस्कृतमाध्यमेन)
 घटकम् -4. श्रीमद्भगवद्गीता अध्यायः - १५, १८ ।

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

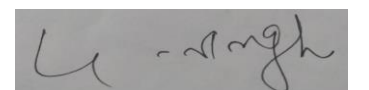
प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः

प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयाणां व्याख्या विधेया ।

3x5 = 15

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयाणां व्याख्या विधेया ।

3x5 = 15

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयाणां व्याख्या विधेया ।

3x5 = 15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयाणां व्याख्या विधेया ।

3x5 = 15

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या विधेया ।

2x5 = 10

(ख) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1=5

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या विधेया ।

2x5 = 10

(ख) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या विधेया ।

2x5 = 10

(ख) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या विधेया ।

2x5 = 10

(ख) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

1. नीतिशतकम् , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।
2. नीतिशतकम् , बिन्दू कुमारी ।
3. विदुरनीति, गीताप्रेस गोरखपुर ।
4. विदुरनीति, गुञ्जेश्वर चौधरी, चौखम्बा सुरभारती प्रतिष्ठानम् ।
5. श्रीमद्भगवद्गीता, गीताप्रेस गोरखपुर ।
6. श्रीमद्भगवद्गीता, रामानुजभाष्य, गीताप्रेस गोरखपुर ।
7. श्रीमद्भगवद्गीता, शांकरभाष्यम् , गीताप्रेस, गोरखपुर ।
8. श्रीमद्भगवद्गीता, साधकसंजीवनी टीका, स्वामीरामसुखदास जी, गीताप्रेस गोरखपुर ।
9. श्रीमद्भगवद्गीता, शांकरभाष्यम् , गीताप्रेस, गोरखपुर ।

U - Singh

क. प्रथमः वर्गः - वेदः

षोडशं पत्रम् (msk16) : ऋक्संहिता यजुः संहिता च

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् -1. ऋक्संहिता - अग्निः(१.१९), ब्रह्मणस्पतिः(२.२३), मित्र (३.२३), बृहस्पतिः(४.५०),
पूषन् (६.५३), संगठनम् (१०.१९१) ।

घटकम् -2. ऋग्वेदादिभाष्यभूमिका - ईश्वरविषयः, वेदोत्पत्तिः, वेदानां नित्यत्वविचारः,
वेदविषयविचारः, देवताविचारः । (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् -3. यजुर्वेदसंहिता (प्रथमोऽध्यायः) उव्वटमहीधरदयानन्दस्य च भाष्यस्य
तुलनात्मकमध्ययनम् ।

घटकम् -4. यजुर्वेदसंहिता - ३४, ३६ अध्यायौ दयानन्दभाष्यसहितम् (संस्कृतमाध्यमेन) ।

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0) द्वितीयचतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः

प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयोः व्याख्या

2x5=10

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

1x5=05

U - Singh

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयोः व्याख्या

2x5=10

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

1x5=05

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धमेकं प्रदास्यते ।

1x15

=15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धमेकं प्रदास्यते ।

1x15

=15

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

1x15=15

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

1x15=15

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

अष्टमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयोः व्याख्या

2x5=10

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

1x5=05

नवमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयोः व्याख्या

2x5=10

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

1x5=05

अनुशंसितग्रन्थाः

१. सायणकृतम् ऋग्वेदभाष्यम् ।

२. ऋग्वेद का सुबोध भाष्य, पं० श्रीपाद दामोदर सातवलेकर, पारडी ।

३. वैदिक व्याख्याविवेचन, डा० राम गोपाल, नैशनल पब्लिशिंग हाऊस, नई दिल्ली ।

४. उव्वटमहीधरकृत शुक्लयजुर्वेदभाष्यम्, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।

५. यजुर्वेदभाष्यम्, स्वामी दयानन्दसरस्वती, सम्पादक- ब्रह्मदत्त जिज्ञासु, रामलाल कपूर ट्रस्ट ।

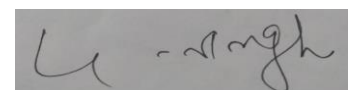
६. वेदभाष्यकारों की वेदार्थ प्रक्रियाएँ, डा० रामनाथ वेदालङ्कार ।

७. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री, साहित्यभण्डार, मेरठ ।

८. ऋग्वेदादिभाष्यभूमिका - स्वामी दयानन्द सरस्वती, आर्ष प्रचार ट्रस्ट, दिल्ली ।

सप्तदशं पत्रम् (msk17) : ब्राह्मणसाहित्यम्

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

घटकम् -1. ऐतरेयब्राह्मणम् (अध्यायः-३४) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -2. ऐतरेयब्राह्मणम् (अध्यायः-३५) ।

घटकम् -3. शतपथब्राह्मणम् (काण्डः-१, अध्यायः-८, ब्राह्मणम्- १-२, मनुमत्स्याख्यानम्) ।

घटकम् -4. शतपथब्राह्मणम्, काण्डः - ५ (चरकसौत्रामणी) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0) प्रथमचतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः

प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते ।

3x5 = 15

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते ।

3x5 = 15

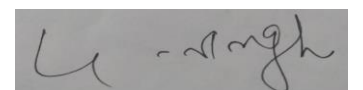
द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते ।

3x5 = 15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15
तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15
अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15
चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

अष्टमः प्रश्नः

मन्त्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् मन्त्रत्रयं प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15
अथवा

नवमः प्रश्नः

मन्त्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् मन्त्रत्रयं प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. ऐतरेयब्राह्मणम् (सायणभाष्यसहितम्), डा० सुधाकर मालवीय, तारा प्रिंटिंग वर्क्स, वाराणसी ।
२. ऐतरेयालोचनम्, सत्यव्रत सामश्रमी ।
३. ए. वी. कीथ, द ऋग्वैदिक ब्राह्मणाज् ।
४. शतपथब्राह्मण, सम्पादक - गंगाप्रसाद उपाध्याय (भाग १ से ३) ।
५. शतपथब्राह्मण (सायणभाष्यसहितम्), नाग प्रकाशन, दिल्ली ।
६. शतपथब्राह्मण : एक सांस्कृतिक अध्ययन, उर्मिला देवी शर्मा, मेहरचन्द लछ्मनदास पब्लिकेशन्स, नई दिल्ली ।
७. Martin Haug, The Aitareya Brahmana of the Rigveda, Bhartiya publishing House, 1976 .

अष्टादशं पत्रम् (msk18) : कल्पसाहित्यम् ऋक्प्रातिशाख्यं छन्दांसि च

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

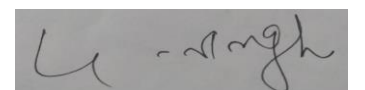
श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् -1. कात्यायनश्रौतसूत्रम्-अध्यायः २, कण्डिका १-४ (दर्शपौर्णमासः) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् - 2. पारस्करगृह्यसूत्रं हरिहर-गदाधर-कर्क-भाष्यानुसारेण (प्रथमः काण्डः) ।

घटकम् -3. शौनकः, ऋक्प्रातिशाख्यम् - प्रथमं पटलम् ।

घटकम् -4. वैदिकछन्दासां ज्ञानम् - प्रमुखवैदिकछन्दांसि (ऋक्प्रातिशाख्यानुसारेण) (संस्कृतमाध्यमेन)

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0) प्रथमचतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः

प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् सूत्रत्रयं प्रदास्यन्ते ।

3x5 = 15

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् सूत्रत्रयं प्रदास्यन्ते ।

3x5 = 15

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् सूत्रत्रयं प्रदास्यन्ते ।

3x5 = 15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् सूत्रत्रयं प्रदास्यन्ते ।

3x5 = 15

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् सूत्रत्रयं प्रदास्यन्ते ।

3x5 = 15

अथवा

सप्तमः प्रश्नः

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् सूत्रत्रयं प्रदास्यन्ते ।

3x5 = 15

U - Singh

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

अष्टमः प्रश्नः -

त्रयाणां छन्दसां सलक्षणं सोदाहरणं च व्याख्यानाय त्रीणि छन्दासि प्रदास्यन्ते । 3x5 =
15

अथवा

नवमः प्रश्नः -

त्रयाणां छन्दसां सलक्षणं सोदाहरणं च व्याख्यानाय त्रीणि छन्दासि प्रदास्यन्ते । 3x5 =
15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. कात्यायनश्रौतसूत्रम् , विद्याधरशर्मा-कृत सरलावृत्ति, अच्युत ग्रन्थमाला, वाराणसी ।
२. कात्यायनश्रौतसूत्रम् (भाग १-२), नित्यानन्द पन्त, गोपालशास्त्री नेने, चौखम्बा संस्कृत सीरिज, वाराणसी ।
३. कात्यायनश्रौतसूत्रम् , कर्कभाष्य , डा. बेवर , चौखम्बा संस्कृत सीरिज , वाराणसी ।
४. पारस्करगृह्यसूत्रम् , खेमराज श्रीकृष्णदास, बाम्बे ।
५. पारस्करगृह्यसूत्र, (हरिहरभाष्यसहित), डाँ. हरिदत्त शास्त्री , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।
६. पारस्करगृह्यसूत्र, (हरिहर-गदाधर-भाष्यसहित), डाँ. जगदीशचन्द्र , चौखम्बा संस्कृत सीरिज, वाराणसी ।
७. ऋक्प्रातिशाख्यम् , मङ्गलदेव शास्त्री, चौखम्बा, वाराणसी ।
८. ऋक्प्रातिशाख्यम् , (उब्बटकृतभाष्यसहितम्), वीरेन्द्रकुमार वर्मा, चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम् , वाराणसी ।
९. ऋक्प्रातिशाख्यम् , डाँ. ब्रजबिहारी चौबे , (पटल १-४) , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।
१०. ऋग्वेदप्रातिशाख्य : एक परिशीलन , डाँ. वीरेन्द्रकुमार वर्मा , काशी हिन्दू विश्वविद्यालय, वाराणसी ।
११. वैदिकछन्दोमीमांसा , पं. युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट , सोनीपत ।
१२. छन्दशास्त्रम् , पिंगल , हलायुधभट्टकृत मृतसंजीवनी व्याख्या एवं वृत्तिसहित , चौखम्बा ओरियान्टालिया, वाराणसी

ख. द्वितीयः वर्गः - व्याकरणम्

षोडशं पत्रम् (msk16) : व्याकरणशास्त्रपरम्परा व्याकरणदर्शनञ्च

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा - 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् - 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

घटकम् -1. शाकटायनः, आपिशलिः, काशकृत्स्नः, व्याडिः, पाणिनिः, कात्यायनः, पतञ्जलिः, भर्तृहरिः, कैयटः, कौण्डभट्टः, नागेशभट्टः।

घटकम् -2. अष्टाध्यायी - प्रथमः पादः, काशिकानुसारं सूत्राणां व्याख्या (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -3. महाभाष्यम् (पस्पशाह्निकम्) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

U - Singh

घटकम् -4. लिङ्गानुशासनम् ।

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0) द्वितीयतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्य एकस्य वैयाकरणस्य विशदपरिचयः प्रदेयः ।

5x2 = 10

(ख) यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्य एकस्य वैयाकरणस्य सामान्यः परिचयः प्रदेयः ।

5x1 = 5

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्य एकस्य वैयाकरणस्य विशदपरिचयः प्रदेयः ।

5x2 = 10

(ख) यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्य एकस्य वैयाकरणस्य सामान्यः परिचयः प्रदेयः ।

5x1 = 5

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां सूत्राणां व्याख्या विधेया ।

5x3 = 15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां सूत्राणां व्याख्या विधेया ।

5x3 = 15

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः/वार्तिकद्वयोः व्याख्या विधेया ।

5x2 = 10

U - Singh

(ख) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 5x1 = 5
अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः/वार्तिकद्वयोः व्याख्या विधेया । 5x2 = 10

(ख) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 5x1 = 5

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां सूत्राणां व्याख्या विधेया । 5x3 = 15

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां सूत्राणां व्याख्या विधेया । 5x3 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. संस्कृत व्याकरणशास्त्र का इतिहास, (भाग १-३), युधिष्ठिरमीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत ।
२. संस्कृतव्याकरणदर्शन , रामसुरेश त्रिपाठी , राजकमल प्रकाशन , दिल्ली।
३. व्याकरणशास्त्रेतिहासः , वी. त्रिपाठी ।
४. पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन , रामशंकर भट्टाचार्य , इण्डोलोजिकल हाऊस , वाराणसी ।
५. अष्टाध्यायी(भाष्य) प्रथमावृत्तिः(प्रथम भाग), पं. ब्रह्मदत्त जिज्ञासु , रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली ।
६. अष्टाध्यायी- काशिकावृत्तिः (प्रथमाध्यायः), वेदपाल विद्याभास्कर , साहित्यभण्डार , मेरठ ।
७. व्याकरणमहाभाष्यम् (भाग-१), वेदव्रत , हरियाणा साहित्य संस्थान , गुरुकुल झज्जर , १९२२ ।
८. महाभाष्यम् (प्रथमो भागः), युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट , रेवली , सोनीपत ।
९. व्याकरणमहाभाष्यम् , मथुरानाथमिश्रः , चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी ।
१०. पाणिनीयशिक्षा , श्रीनारायण मिश्र , गोकुलदास संस्कृत ग्रन्थमाला ।
११. लिङ्गानुशासनम् ।

U - Singh

सप्तदशं पत्रम् (msk17) : सिद्धान्तकौमुदी - १

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् -1. संज्ञा-परिभाषाप्रकरणम् (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् -2. सन्धिप्रकरणम्

घटकम् -3. अजन्तप्रकरणम् (संस्कृतमाध्यमेन)

१. अजन्तपुल्लिङ्गप्रकरणम्

२. अजन्तस्त्रील्लिङ्गप्रकरणम्

३. अजन्तपनंपुसकल्लिङ्गप्रकरणम्

घटकम् -4. हलन्तप्रकरणम्

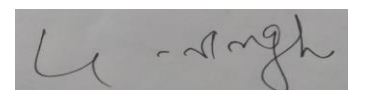
१. अजन्तपुल्लिङ्गप्रकरणम्

२. अजन्तस्त्रील्लिङ्गप्रकरणम्

३. अजन्तपनंपुसकल्लिङ्गप्रकरणम्

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

$$5 \times 2 = 10$$

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रयाणां सूत्राणां व्याख्या विधेया ।
अथवा

$$3 \times 5 = 15$$

तृतीयः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रयाणां सूत्राणां व्याख्या विधेया ।

$$3 \times 5 = 15$$

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते ।
9

$$3 \times 3 =$$

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया ।
अथवा

$$2 \times 3 = 6$$

पञ्चमः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते ।
9

$$3 \times 3 =$$

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया ।
तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

$$2 \times 3 = 6$$

षष्ठः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते ।
= 9

$$3 \times 3$$

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया ।
अथवा

$$2 \times 3 = 6$$

सप्तमः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते ।
= 9

$$3 \times 3$$

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया ।
चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

$$2 \times 3 = 6$$

U - Singh

अष्टमः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते । 3x3
= 9

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया । 2x3 = 6
अथवा

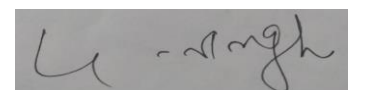
नवमः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते । 3x3
= 9

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया । 2x3 = 6

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्धम्) बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनी-सहिता, भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
२. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भाग १-२) गोपालदत्त पाण्डेय , चौखम्बा सुरभारती , वाराणसी ।
३. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी काशिकावृत्तिश्च (प्रथमो भागः) , विद्वान् बि. एल्. गणपतिभट्टः, विद्वान् बि. कृष्णराजभट्टः, श्रीशंकर अद्वैतशोधकेन्द्रम् , शृंगेरी ।
४. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -१ , व्याख्याकार - पं. बालकृष्ण पंचोली ।

अष्टादशं पत्रम् (msk18) : सिद्धान्तकौमुदी - २

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् -1. पूर्वकृदन्तप्रकरणम् (ण्वुल् - तृच् - अच् - ल्यु - णिनि - ष्वुन् - अण् - क- खश् - खच् - क्त - क्तवतु

-शतृ - शानच् - युच् - शाकन् - ष्वुन् (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -2. उत्तरकृदन्तप्रकरणम् (तुमुन् - ण्वुल् - यञ् - अप् - क्तिन् - क्यप् - अङ् - ल्युट् - खल् - ल्यप् - णमुल्)(संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् -3. तद्धितप्रकरणम् - अपत्याधिकारतः छयद्विधिपर्यन्तम् ।

घटकम् -4. तद्धितप्रकरणम् - आर्हीयप्रकरणतः स्वार्थिकपर्यन्तम् ।

निर्देशाः -

- 0 प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0 प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0 प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0 प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0 प्रथमद्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते ।

3x3 = 9

U - Singh

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया । $2 \times 3 = 6$
अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते । $3 \times 3 = 9$

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया । $2 \times 3 = 6$
द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते । $3 \times 3 = 9$

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया । $2 \times 3 = 6$
अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते । $3 \times 3 = 9$

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया । $2 \times 3 = 6$
तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते । $3 \times 3 = 9$

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया । $2 \times 3 = 6$
अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते । $3 \times 3 = 9$

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया । $2 \times 3 = 6$
चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

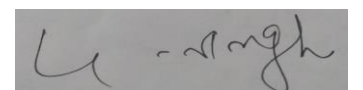
(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते । $3 \times 3 = 9$

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया । $2 \times 3 = 6$
अथवा

नवमः प्रश्नः -

(क) त्रयाणां पदानां रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रीणि पदानि प्रदास्यन्ते । $3 \times 3 = 9$

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या विधेया । $2 \times 3 = 6$

अनुशंसितग्रन्थाः

१. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्धम्) बालमनोरमा-तत्वबोधिनी-सहिता , भट्टोजिदीक्षितः,
मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।
२. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भाग १-२) गोपालदत्त पाण्डेय , चौखम्बा सुरभारती , वाराणसी ।
३. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी काशिकावृत्तिश्च (प्रथमो भागः) , विद्वान् बि. एल्. गणपतिभट्टः ,
विद्वान् बि. कृष्णराजभट्टः, श्रीशंकर अद्वैतशोधकेन्द्रम् , शृंगेरी ।
४. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -४, व्याख्याकार - पं. बालकृष्ण पंचोली ।

ग. तृतीयः वर्गः - दर्शनम्

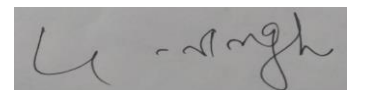
षोडशं पत्रम् (msk16) : सांख्यदर्शनं योगदर्शनञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् -1. योगसूत्रं व्यासभाष्यसहितं समाधिपादः (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -2. योगसूत्रं व्यासभाष्यसहितं साधनपादः ।

घटकम् -3. सांख्यसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः १-४१ सूत्राणि) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -4. सांख्यसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः ४२-८२ सूत्राणि) ।

निर्देशः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या ।

2x5 = 10

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या ।

2x5 = 10

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

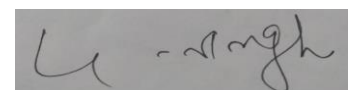
(क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या ।

2x5 = 10

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $5 \times 1 = 5$

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

- (क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $5 \times 1 = 5$

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $5 \times 1 = 5$

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $5 \times 1 = 5$

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $5 \times 1 = 5$

अनुशंसितग्रन्थाः

१. पातञ्जलयोगदर्शनम् , सुरेशचन्द्र श्रीवास्तव , चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम् , वाराणसी , १९९३।
२. पातञ्जलयोगदर्शनम् , स्वामी हरिहरानन्द ' आरण्यक ' , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।
३. पातञ्जलयोगदर्शनम् , ब्रह्मलीन मुनि , चौखम्बा , वाराणसी ।
४. योगदर्शनम् , डा. सत्यपति जी परिव्राजक , दर्शन योग महाविद्यालय , रोजड , गुजरात ।
५. योगसूत्रम् , रमाशङ्कर त्रिपाठी , कृष्णदास अकादमी , १९८५ ।
६. सांख्यसूत्रम् , रामशंकर भट्टाचार्य , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।

U - Singh

सप्तदशं पत्रम् (msk17) : न्यायदर्शनं वैशेषिकदर्शनञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् -1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (प्रत्यक्षखण्डः) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

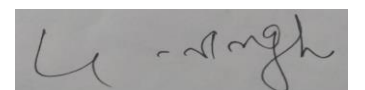
घटकम् -2. न्यायसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः प्रथमोऽह्निकः) ।

घटकम् -3. प्रशस्तपादभाष्यम् (प्रारम्भतःशब्दनिरूपणं यावत्) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -4. प्रशस्तपादभाष्यम् (बुद्धिनिरूपणतः संस्कारनिरूपणं यावत्) ।

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।

- 0) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

$$5 \times 2 = 10$$

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।
=15

$$1 \times 15$$

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।
=15

$$1 \times 15$$

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रत्रययोः व्याख्या ।

$$2 \times 5 = 10$$

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।
5

$$5 \times 1 =$$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रत्रययोः व्याख्या ।

$$2 \times 5 = 10$$

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।
5

$$5 \times 1 =$$

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।
=15

$$1 \times 15$$

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।
=15

$$1 \times 15$$

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

U - Singh

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।
=15

1x15

अथवा

नवमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।
=15

1x15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, कृष्णवल्लभाचार्य, चौखम्बा संस्कृत संस्थानम्, वाराणसी।
२. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी।
३. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, (प्रत्यक्षखण्डः) धर्मेन्द्रनाथ शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
४. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, दयाशंकरशास्त्री, सुरभारती प्रकाशनम्, कानपुर।
५. न्यायदर्शनम्, सच्चिदानन्दमिश्र, भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली।
६. न्यायदर्शनम्, अनन्तलाल ठक्कुर, विद्यापीठ प्रकाशन, दरभंगा, बिहार।
७. प्रशस्तपादभाष्यम्, न्यायकन्दलीसहितम्, दुर्गाधर झा, सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालय, वाराणसी।
८. प्रशस्तपादभाष्यम्, श्रीनिवास शास्त्री, साहित्यभण्डार, मेरठ।

अष्टादशं पत्रम् (msk18) : वेदान्तदर्शनं मीमांसादर्शनञ्च

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् -1. ब्रह्मसूत्रम्, चतुः सूत्री, शाङ्करभाष्य-भामतीसहिता (संस्कृतमाध्यमेन)।

घटकम् -2. वेदान्तपरिभाषा (प्रत्यक्षपरिच्छेदः) (संस्कृतमाध्यमेन)।

घटकम् -3. जैमिनीयसूत्रम्, शाबरभाष्यसहितम् (प्रथमोऽध्यायः प्रथमः पादः, तर्कपादः १-१० सूत्राणि)।

घटकम् -4. जैमिनीयसूत्रम्, शाबरभाष्यसहितम् (प्रथमोऽध्यायः प्रथमः पादः, तर्कपादः ११- ३२ सूत्राणि)।

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत्।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति। प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति। घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

U - Singh

- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः। आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः। प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति।
- 0) प्रथमद्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति। अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

5x2

= 10

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x10

=10

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् एकस्य सूत्रस्य व्याख्या।

1x5 = 5

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

अथवा

नवमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

U - Singh

अनुशंसितग्रन्थाः

१. ब्रह्मसूत्रम्, चतुः सूत्री, शांकरभाष्यसहितम्, कामेश्वरनाथमिश्रः ।
२. ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम्, भामतीसहिता, स्वामी योगीन्द्रानन्द, षड्दर्शन प्रकाशन, वाराणसी ।
३. ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम्, स्वामी सत्यानन्द सरस्वती, सत्यानन्दीदीपिकासहितम्, गोविन्दमठ, वाराणसी, १९७८
- ४ वेदान्तपरिभाषा, रामकृष्णाध्वरी, राष्ट्रीय संस्कृत संस्थानम्, नव देहली ।
५. वेदान्तपरिभाषा, विश्वनाथ धिताल, श्रीदक्षिणामूर्तिमठ, वाराणसी ।
६. वेदान्तपरिभाषा, जीवानन्द विद्यासागर भट्टाचार्य, सिद्धेश्वर यन्त्रालय, कोलकाता ।
७. मीमांसादर्शन, श्रीरामशर्मा आचार्य, माता भगवती देवी शर्मा, युग निर्माण योजना विस्तार ट्रस्ट गायत्री तपोभूमि, मथुरा, २०१० ।
८. पूर्वमीमांसादर्शनम्, सम्पादक - महादेव शास्त्री, Government Branch Press, Mysore .

क. चतुर्थः वर्गः - साहित्यम्

षोडशं पत्रम् (msk16) : पद्यसाहित्यं गद्यसाहित्यञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् -1. रघुवंशम् (प्रथमः सर्गः) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

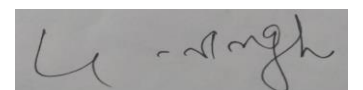
घटकम् -2. मेघदूतम् (पूर्वार्धः) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -3. कादम्बरी (शुकनासोपदेशः) ।

घटकम् -4. कादम्बरी (महाश्वेतावृत्तान्तः) ।

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।

- 0) प्रथमद्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

$$5 \times 2 = 10$$

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः संप्रसगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः संप्रसगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः संप्रसगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः संप्रसगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशद्वयोः संप्रसगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशद्वयोः संप्रसगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशद्वयोः संप्रसगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

U - Singh

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

अनुशंसितग्रन्थाः

1. रघुवंशम् , डा० कृष्णमणि त्रिपाठी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
2. रघुवंशम् ,पं० ज्वालाप्रसादमिश्र, श्रीवेङ्कटेश्वर प्रैस, बंबई ।
3. रघुवंशम्, मल्लीनाथसंजीविनीसमेतम् , काशीनाथ पाण्डुरङ्गा परब, निर्णयसागर प्रैस, मुम्बई ।
4. कादम्बरी, आचार्य शेषराज शर्मा रेग्मी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
5. कादम्बरी (कथामुखम्) - पं० तारिणीश झा, रामनारायणलाल वेणीमाधव ।
6. कादम्बरी (कथामुखम्) डा० समीर, चौखम्बा प्रकाशनम् , वाराणसी ।
7. कादम्बरी, भट्ट मथुरानाथ शास्त्री , निर्णय सागर प्रैस, बम्बई ।
8. कादम्बरी,(कथामुखम्) रतिनाथ शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास ।
9. मेघदूतम् ,आचार्य शेषराज शर्मा रेग्मी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
10. मेघदूतम् , आचार्य शिवबालक द्विवेदी, हंसा प्रकाशन, जयपुर ।

सप्तदशं पत्रम् (msk17) : नाट्यसाहित्यं नाट्यशास्त्रञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् 1. वेणीसंहारम् (1-3 अङ्कपर्यन्तम्) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -2. वेणीसंहारम् (4-6 अङ्कपर्यन्तम्) ।

घटकम् -3. रत्नावली (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -4. नाट्यशास्त्रम् (2,6 अध्यायौ) ।

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः

प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2

= 10

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य संप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

अथवा

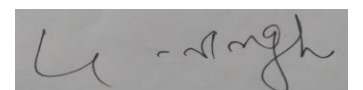
तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य संप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य संप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य संप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य संप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य संप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां प्रश्नानां व्याख्या विधेया । 3x5
= 15

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां प्रश्नानां व्याख्या विधेया । 3x5 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

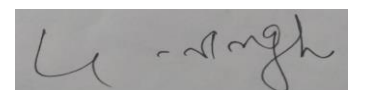
१. मृच्छकटिकम् , डा. श्रीनिवासशास्त्री, साहित्यभण्डार, मेरठ ।
२. मृच्छकटिकम् , विश्वनाथ शर्मा , हंसा प्रकाशन, जयपुर ।
३. मृच्छकटिकम् (पृथ्वीधर कृता टीका), निर्णय सागर प्रैस , बम्बई ।
४. रत्नावली, पं. परमेश्वरदीन पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम् , वाराणसी ।
५. भरतनाट्यशास्त्रम् , डा. सत्यप्रकाश शर्मा , चौखम्बा प्रकाशनम् , वाराणसी ।
६. भरतनाट्यशास्त्रम् , डा. पारसनाथ द्विवेदी , विनोद पुस्तक मन्दिर, आगरा ।
७. भरतनाट्यशास्त्रम् , डा. ब्रजमोहन चतुर्वेदी , आर्य बुक डिपो, नई दिल्ली ।
८. नाट्यशास्त्रम् , व्याख्याकार : भोलानाथ व्यास ।

अष्टादशं पत्रम् (msk18) : काव्यशास्त्रम्

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

घटकम् -1. काव्यप्रकाशः (१-३ उल्लासपर्यन्तम्) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -2. काव्यप्रकाशः (४-रसध्वनिः, ५-गुणीभूतव्यङ्गयभेदाः, ७-रसदोषाः) ।

घटकम् -3. काव्यप्रकाशः (८, ९, १० - उपमा, उत्प्रेक्षा, अपह्नुतिः, अर्थान्तरन्यासः, रूपकम्, समासोक्तिः, विशेषोक्तिः, निदर्शना, विभावना, दृष्टान्तः, सङ्करः, संसृष्टिः - अलङ्काराणां लक्षणानि उदाहरणानि च) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -4. ध्वन्यालोकः(प्रथमोद्योतः) ।

निर्देशाः -

- 0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- 0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

U - Singh

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणाम् अलङ्काराणां सोदाहरणं व्याख्या विधेया । 3x5
= 15

अथवा

नवमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणाम् अलङ्काराणां सोदाहरणं व्याख्या विधेया । 3x5 =
15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. काव्यप्रकाशः, रामसागर त्रिपाठी, मोतीलाल बनारसीदास ।
२. काव्यप्रकाशः, आचार्य विश्वेश्वर, चौखम्बा प्रकाशनम्, वाराणसी ।
३. काव्यप्रकाशः, श्रीनिवासशास्त्री, साहित्यभण्डार, मेरठ ।
४. काव्यप्रकाशः, श्रीनिवास शर्मा, भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली ।
५. ध्वन्यालोकः, आचार्य विश्वेश्वर, चौखम्बा प्रकाशनम्, वाराणसी ।
६. ध्वन्यालोकः, लोकमणि दाहाल, भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली ।
७. ध्वन्यालोकः, कृष्णकुमार, साहित्यभण्डार, मेरठ ।
८. ध्वन्यालोकः, कृष्णचन्द्र द्विवेदी, हंसा प्रकाशन, जयपुर ।

U - Singh

चौधरी देवीलालः विश्वविद्यालयः, सिरसा
CHAUDHARY DEVILAL UNIVERSITY, SIRSA

हरियाणा - राज्य - विधानमण्डल - अधिनियमः - 2003 (संख्यांक - 9) द्वारा स्थापितम्
राष्ट्रीय - मूल्याङ्कन - प्रत्यायन - परिषदा "बी - B" श्रेण्या प्रत्यायितः

(Established By State Legislature Act 9 OF 2003 'B' Grade Accredited By NAAC)

एम० ए० संस्कृतम् (द्वितीयवर्षम्), पाठ्यक्रमः - चतुर्थं सत्रम्
M.A. Sanskrit (2nd Year), Syllabus - 4th Semester

चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्याः(CBCS)प्रारूपानुसारं तथा च लघुसंशोधनैः परिवर्तनैः सह
संशोधितम्
(Revised With Minor Corrections And Changes & Formatted As Per CBCS)

चतुर्थं सत्रम् (Semester – IV)

अनिवार्यः पाठ्यक्रमः (Compulsory Courses)

1. Core MSK19.....

संस्कृत - शास्त्र - परम्परा (Sanskrit Shastra Prampra)

2. Core MSK20.....
भारतीयपुरालिपिशास्त्रम् अभिलेखाश्च (BHARTIYAPURALIPISHASTRAM
ABHILEKHASHCH)
3. Core MSK21.....
सर्वदर्शनसंग्रहः जैन-बौद्धमतम् (SARAVDARSHANSAMGRAHAH :JAIN-
BODHMATAM)

वैकल्पिकः पाठ्यक्रमः (Optional Course)

(क) प्रथमः वर्गः - वेदः

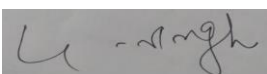
1. Core MSK22.....
सामसंहिता अथर्वसंहिता च (SAMSAMHITA ATHARAVSAMHITA CH)
2. Core MSK23.....
आरण्यकोपनिषत्साहित्यम् (AARANAYAK-UPNISHATSAHITYAM)
3. Core MSK24.....
वेदव्याख्यापद्धतयः वेदभाष्यकाराः वैदिकव्याकरणञ्च (VEDVYAKHYAPADHHTYAH
VEDBHASHYAKARAH VEDIKVYAKARANAM CH)

(ख) द्वितीयः वर्गः - व्याकरणम्

1. Core MSK22.....
व्याकरणशास्त्रपरम्परा व्याकरणदर्शनञ्च (VYAKARANSHASTRAPRAMPRA
VYAKARANDARSHANAM CH)
2. Core MSK23.....
सिद्धान्तकौमुदी - 1 (SIDHANTKOUMUDI – 1)
3. Core MSK24.....
सिद्धान्तकौमुदी - 2 (SIDHANTKOUMUDI – 2)

(ग) तृतीयः वर्गः - दर्शनम्

1. Core MSK22.....
सांख्यदर्शनं योगदर्शनञ्च (SANKHYADARSHANAM YOGDARSHANAM CH)
2. Core MSK23.....

न्यायदर्शनं वैशेषिकदर्शनञ्च (NAYAYADARSHANAM
VAISHESHIKDARSHANAM CH)

3. Core MSK24.....

वेदान्तदर्शनं मीमांसादर्शनञ्च (VEDANTDARSHANAM
MEEMANSADARSHANAM CH)

(घ) चतुर्थः वर्गः - साहित्यम्

1. Core MSK22.....

पद्यसाहित्यं गद्यसाहित्यञ्च (PADYASAHITYAM GADYASAHITYAM CH)

2. Core MSK23.....

नाट्यसाहित्यं नाट्यशास्त्रञ्च (NATYASAHITYAM NATYASHASTRAM CH)

3. Core MSK24.....

काव्यशास्त्रम् (KAVYASHASTRAM)

€ मौखिकी परीक्षा (VIVA-VOCE) (CORE COURSE) .....

1. Core MSK-VV-02 .....

एकोनविंशं पत्रम् (msk19) : संस्कृत-शास्त्र-परम्परा

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit – 4

घटकम् -1. रामायणम् - महाभारतयोः सामान्यपरिचयः (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -2. पुराण - अर्थशास्त्रयोः सामान्यपरिचयः (संस्कृतमाध्यमेन) ।

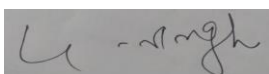
घटकम् -3. आयुर्वेद - रसायन - शास्त्रयोः सामान्यपरिचयः (चरकसंहिता - सुश्रुतसंहिता - वाग्भट्टः - बोपदेवः - हेमाद्रिः -

चामुण्डः - तीसटः - भावमिश्रः - नागार्जुनः - गोविन्दभगवत्पादः - रसेन्द्रचूडामणिः - रसप्रकाशः -
रसार्णवः - रसेन्द्रसारसंग्रहः - रसरत्नसमुच्चयः - रसरत्नाकरः - रसेन्द्रचिन्तामणिः - रससारः -
रसेन्द्रकल्पद्रुमः)।

घटकम् -4. गणित - ज्योतिषयोः सामान्यपरिचयः (आर्यभट्टः - भास्कराचार्यः(प्रथमः) - कल्याणवर्मा - लल्लः -

भास्कराचार्यः(द्वितीयः) - श्रीधरः - श्रीपतिः - महावीरः - बोधायनः - कात्यायनः - आपस्तम्बः -
वराहमिहिरः (पंचसिद्धान्तिका) ।

निर्देशः -

- (0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- (0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- (0) प्रथमद्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 15x1 = 15
अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 15x1 = 15

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 15x1 = 15
अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 15x1 = 15

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 15x1 = 15
अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 15x1 = 15

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 15x1 = 15
अथवा

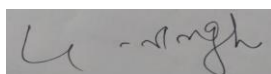
नवमः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 15x1 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. कौटिल्य अर्थशास्त्र, वाचस्पति गैरोला, वाराणसी ।

२. कौटिल्य अर्थशास्त्र, संस्कृतटीकासहित, टी.गणपति शास्त्री, त्रिवेन्द्रम् ।

३. महाभारत, Critical Edition, BORI, Poona ।
४. महाभारत, गीताप्रेस, गोरखपुर ।
५. महाभारत, नीलकण्ठ टीका सहित, Chirtasala Press, Poona, 1929-33
६. रामायणम्, हिन्दी टीका सहित, गीताप्रेस, गोरखपुर ।
७. रामायणम्, लक्ष्मी वेङ्कटेश्वर प्रैस, Bomboy ।
८. संस्कृतसाहित्य का इतिहास, वाचस्पति गैरोला, चौखम्बा विद्याभवनम्, वाराणसी ।
९. संस्कृतसाहित्य का इतिहास, उमाशङ्करऋषिः ।
१०. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।
११. वैदिक साहित्य एवं संस्कृति, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।

विंशं पत्रम् (msk20) : भारतीयपुरालिपिशास्त्रम् अभिलेखाश्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

घटकम् -1. पुरालिपिशास्त्रम् - (संस्कृतमाध्यमेन)

- भारते लेखनकलायाः प्राचीनता ।
- प्राचीनभारते लिपयः तासाम् उत्पत्तिः विकासश्च ।
- लेखनसामग्री पुस्तकालयः संग्रहालयश्च ।
- लेखनव्यवसायः उत्कीर्णनव्यवसायश्च ।
- प्रसिद्धेषु ग्रन्थेषु प्रयुक्तानि लेखकस्य लक्षणानि ।
- लिप्याभ्यासः - ब्राह्मी-शारदा-ग्रन्थलिपेश्च वर्णमालायाः अभ्यासः।
- लिप्यन्तरीकरणम् -१. देवनागरीतः रोमन् लिप्याम् ।
- २. रोमन् लिपितः देवनागर्याम्

घटकम् -2. अभिलेखानां सामान्यपरिचयः - (संस्कृतमाध्यमेन)

- भारते अभिलेखानामध्ययनस्य आवश्यकता महत्त्वञ्च ।
- अभिलेखानामध्ययनस्य इतिहासः।
- अभिलेखानां वर्गीकरणम् ।
- अभिलेखेषु संवत्-विक्रम-शक-गुप्त-हर्षादि ।

घटकम् -3. अभिलेखाः - (१) क. अशोकस्य अभिलेखाः ।

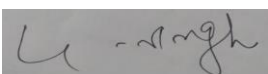
ख. मौर्योत्तरकालीनाभिलेखाः।

घटकम् -4. अभिलेखाः - (२) क. गुप्तकालीनाभिलेखाः।

ख. गुप्तोत्तरकालीनाभिलेखाः।

निर्देशाः -

- ( ) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।

- (1) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- (2) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (3) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- (4) प्रथमद्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । $5 \times 2 = 10$

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(क) एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः विषयमेकं प्रदास्यते ।	$1 \times 5 = 5$
(ख) एकस्याः लिप्याः वर्णमालायाः लेखनम् (निर्दिष्टलिपिषु)	$1 \times 5 = 5$
(ग) देवनागरीतः रोमन् लिप्यां लिप्यन्तरीकरणम्	$1 \times 2 = 2$
(घ) रोमन् लिपितः देवनागर्यां लिप्यन्तरीकरणम्	$1 \times 3 = 3$

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(क) एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः विषयमेकं प्रदास्यते ।	$1 \times 5 = 5$
(ख) एकस्याः लिप्याः वर्णमालायाः लेखनम् (निर्दिष्टलिपिषु)	$1 \times 5 = 5$
(ग) देवनागरीतः रोमन् लिप्यां लिप्यन्तरीकरणम्	$1 \times 2 = 2$
(घ) रोमन् लिपितः देवनागर्यां लिप्यन्तरीकरणम्	$1 \times 3 = 3$

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $15 \times 1 = 15$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $15 \times 1 = 15$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

अभिलेखानां परिचयात्मकं एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धमेकं प्रदास्यते । $15 \times 1 = 15$

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

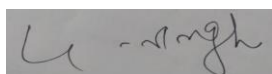
अभिलेखानां परिचयात्मकं एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धमेकं प्रदास्यते । $15 \times 1 = 15$

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

अभिलेखानां परिचयात्मकं एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धमेकं प्रदास्यते । $1 \times 15 = 15$

अथवा

नवमः प्रश्नः -

अभिलेखानां परिचयात्मकं एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धमेकं प्रदास्यते ।

1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

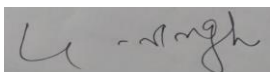
१. अशोककालीन धार्मिक अभिलेख, ओझा गौरीशंकर, भारतीय कला प्रकाशन, दिल्ली ।
२. अशोक के अभिलेख, पाण्डेय राजबली, मुंशीराम मनोहरलाल, दिल्ली ।
३. अशोक और मौर्यसम्राज्य का पतन, रोमिला थापर, DR. चौधरी(अनुवादक) ग्रन्थशिल्पी, १९९७
४. गुप्तसाम्राज्य का इतिहास (खण्ड १-२) उपाध्याय वासुदेव, इण्डियन् प्रैस, इलाहाबाद १९५७ ।
५. गुप्त अभिलेख, उपाध्याय वासुदेव, बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, पटना, २०००।
६. भारतीय अभिलेखसंग्रह (प्रारम्भिक गुप्तशासकों के अभिलेख, खण्ड -३), अनुवादक - गिरिजा शंकरप्रसाद मिश्र, फ्लीट जे० एफ०, राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, जयपुर १९७४ ।
७. गुप्त-वाकाटकयुग, मजूमदार० आर० सी० एवं अल्तेकर ए० एस० मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
८. भारतीय अभिलेख, राणा, एस. एस., भारतीयविद्याप्रकाशन, दिल्ली, वाराणसी १९७८ ।
९. अभिलेखमञ्जुषा, सैनी रणजीत सिंह, न्यू भारतीय बुक कार्पोरेशन, दिल्ली २०००।
१०. भारतीय प्राचीन लिपिमाला, ओझा गौरीशंकर हीराचन्द, अजमेर १९१८, मुंशीराम मनोहरलाल, दिल्ली १९७१ ।
११. भारतीय पुरालिपि, वाल्यूम् -१, पाण्डेय, राजबली, इलाहाबाद, १९७८ ।
१२. भारतीय पुरालिपि शास्त्र, व्यूलर जार्ज, अनुवादक - मङ्गलनाथ सिंह, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
१३. भारतीय पुरालिपि एवं अभिलेख, राय एस० एन०, शारदा पुस्तक भवन इलाहाबाद ।
१४. भारतीय पुरालिपि विद्या (इण्डियन् इपिग्राफि - डी० सी० सरकार) अनुवादक - वाजपेयी, कृष्णदत्त ।

एकविंशं पत्रम् (msk21) : सर्वदर्शनसङ्ग्रहः (जैन-बौद्धमतम्)

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

- घटकम् -1. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः - बौद्धदर्शनम् (आरम्भतः माध्यमिकबौद्धमतपर्यन्तम्) (संस्कृतमाध्यमेन)
 घटकम् -2. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः - बौद्धदर्शनम् (योगाचारबौद्धमतात् ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्)
 घटकम् -3. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः - जैनदर्शनम् (आरम्भतः अपरिग्रहव्रतपर्यन्तम्) (संस्कृतमाध्यमेन)
 घटकम् -4. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः - जैनदर्शनम् (भावनापञ्चकात् ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्)

निर्देशाः -

- (1) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (2) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- (3) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (4) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- (5) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धमेकं प्रदास्यते । 15x1 = 15
 अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धमेकं प्रदास्यते । 15x1 = 15

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 15x1 = 15
 अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 15x1 = 15

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

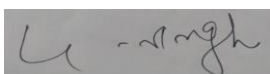
एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धमेकं प्रदास्यते । 15x1 = 15
 अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धमेकं प्रदास्यते । 15x1 = 15

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।
अथवा

15x1 = 15

नवमः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

15x1 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः, वासुदेव शास्त्री, निर्णयसागर प्रैस, मुम्बई, १९२४।
२. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः, उमाशङ्करऋषिः, चौखम्बा विद्याभवनम्, वाराणसी १९६४।
३. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः, मदन मोहन अग्रवाल, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, दिल्ली।

क. प्रथमः वर्गः - वेदः

द्वाविंशं पत्रम् (msk22): सामसंहिता अथर्वसंहिता च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा - 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् - 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

घटकम् -1. सामवेदसंहिता, पूर्वार्चिकः, प्रथमः प्रपाठकः, प्रथमार्द्धः(१-६४)।

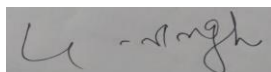
घटकम् -2. वैदिकस्वरपरिचयः (सौवर इत्यानुसारेण) (संस्कृतमाध्यमेन)।

घटकम् -3. अथर्ववेदसंहिता- मेधाजननसूक्तः(१.१), राष्ट्राभिवर्धनम् (१.२९), दीर्घायुप्राप्तिः(३.११), कालः(१९.५३)।

घटकम् -4. अथर्ववेदसंहिता - भूमिसूक्तम् (१२.०१.१-६३), ब्रह्मचारीसूक्तम्। (संस्कृतमाध्यमेन)।

निर्देशाः -

- (1) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत्।
- (2) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति। प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति।
- (3) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति। घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (4) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः। आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः। प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति।

- 0) द्वितीयचतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयोः व्याख्या

2x5=10

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयोः व्याख्या

2x5=10

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

1x5=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

15x1 = 15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

15x1 = 15

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयोः व्याख्या

2x5=10

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

1x5=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयोः व्याख्या

2x5=10

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

1x5=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

अष्टमः प्रश्नः -

मन्त्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् मन्त्रद्वयं प्रदास्यन्ते ।

3x5 =15

अथवा

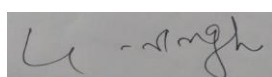
नवमः प्रश्नः -

मन्त्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् मन्त्रद्वयं प्रदास्यन्ते ।

3x5 =15

अनुशंसितग्रन्थाः

1. सायणकृत अथर्ववेदभाष्यम्, सम्पादक - विश्वबन्धु, विश्वेश्वरानन्द वैदिक शोध संस्थानम्, होशियारपुर ।
2. अथर्ववेद का सुबोधभाष्यः, पं. श्रीपाददामोदरपादसातवलेकरः, पारडी ।
3. अथर्ववेद - संहिता (भाग १-२) डब्ल्यू, हिवटने ।
4. अथर्ववेद (अध्यात्मभाष्य) भाग १-९, विश्वनाथवेदाङ्ककार, रामलाल कपूर ट्रस्ट, सोनीपत ।
5. अथर्ववेद (सनातनभाष्य), भाग १-४, श्रीकण्ठशास्त्री, माधव पुस्तकालय, दिल्ली ।
6. सामवेद का सुबोधभाष्य, पं. श्रीपाददामोदरपादसातवलेकरः, पारडी।

७. सामवेदसंहिता, डा०. रामनाथ वेदालंकार, हरिद्वार ।
 ८. ऋग्वेदभाष्यभूमिका, व्याख्याकार - डा०वीरेन्द्रकुमार वर्मा, काशी हिन्दू विश्वविद्यालय, वाराणसी ।
 ९. ऋग्वेदभाष्यभूमिका, व्याख्याकार - डा०जगन्नाथ पाठक, चौखम्बा ओरियान्टालिया, वाराणसी ।
 १०. बृहद्देवता (शौनक), रामकुमार राय, चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, १९६३ ।
 ११. बृहद्देवता (अध्याय १-२), सम्पादक - रामकुमार राय, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, १९८३ ।
 १२. भूमिसूक्तम्, गङ्गेश्वरानन्द, निर्मल बुक एजेन्सी, कुरुक्षेत्र ।

त्रयोविंशं पत्रम् (msk23) : आरण्यकोपनिषत्साहित्यम्

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

घटकम् -1. तैत्तिरीयारण्यकम्, प्रपाठकः - २, अनुवाकः १-१० ।

घटकम् -2. तैत्तिरीयारण्यकम्, प्रपाठकः - २, अनुवाकः ११-२० ।

घटकम् -3. कठोपनिषद् (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -4. तैत्तिरीयोपनिषद् (संस्कृतमाध्यमेन) ।

निर्देशाः -

- (1) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (2) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- (3) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (4) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- (5) तृतीयचतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

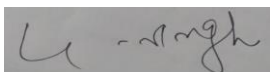
प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टानुवाकेभ्यः त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15
 अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टानुवाकेभ्यः त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15
 द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -
प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टानुवाकेभ्यः त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15
अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -
प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टानुवाकेभ्यः त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15
तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -
(i) यथानिर्दिष्टोपनिषदः मन्त्रद्वयोः व्याख्या। 2x5=10
(ii) यथानिर्दिष्टोपनिषदः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः 1x5=05
अथवा

सप्तमः प्रश्नः -
(i) यथानिर्दिष्टोपनिषदः मन्त्रद्वयोः व्याख्या। 2x5=10
(ii) यथानिर्दिष्टोपनिषदः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः 1x5=05
चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -
प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15
अथवा

नवमः प्रश्नः -
प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् त्रीणि प्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

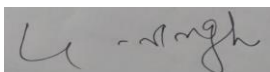
१. तैत्तिरीयारण्यकम्, सायणभाष्यसहितम्, आनन्दाश्रम, पूना ।
२. तैत्तिरीयारण्यकम्, भाष्यकार - भट्टभास्कर ।
३. तैत्तिरीयोपनिषद्, (शांकरभाष्यम्), गीताप्रेस, गोरखपुर ।
४. मुण्डकोपनिषद्, गीताप्रेस, गोरखपुर ।
५. ईशादि - नौ उपनिषद्, गीताप्रेस, गोरखपुर ।
६. उपनिषद् - दर्शन का रचनात्मक सर्वेक्षण, रामचन्द्र दत्तात्रेय रानाडे, अनु० - रामानन्द तिवारी, राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, जयपुर ।
७. कठोपनिषद् (शांकरभाष्यम्) गीताप्रेस, गोरखपुर ।

चतुर्विंशं पत्रम् (msk24) : वेदव्याख्यापद्धतयः वेदभाष्यकाराः वैदिकव्याकरणञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा - 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् - 30

घटकम् -1. शिक्षाग्रन्थस्य अध्ययनम् - पाणिनीयशिक्षा ।

घटकम् -2. वैदिकव्याकरणस्य अध्ययनम् - भट्टोजिदीक्षितः, सिद्धान्तकौमुदी-वैदिकी प्रक्रिया ,अध्यायाः १-३ (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् -3. वैदिकव्याकरणस्य अध्ययनम् - भट्टोजिदीक्षितः, सिद्धान्तकौमुदी - वैदिकी प्रक्रिया,अध्यायाः ४-६ (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् -4. वैदिकाध्ययनविवरणम् : -

भारतीयविद्वांसः- सायणः, माधवः, स्वामी दयानन्दः, अरविन्दः, मधुसूदनः, ओझा, स्कन्दः, दामोदरपाद सातवलेकरः।

पाश्चात्यविद्वांसः - WILSON, ROTH, WHITNEY, M.MULLER, OLDENBERG, GRASSMAN , HILLEBRENTT, LUDERS, WEBER, CALAND .

निर्देशाः -

- (0) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- (0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- (0) द्वितीयतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5=10

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5=10

(ii) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

सूत्रत्रयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रीणि सूत्राणि प्रदास्यते ।

3x5 = 15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

सूत्रत्रयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रीणि सूत्राणि प्रदास्यते ।

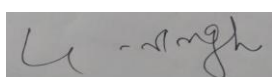
3x5 = 15

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

सूत्रत्रयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रीणि सूत्राणि प्रदास्यते ।

3x5 = 15

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

सूत्रत्रयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रीणि सूत्राणि प्रदास्यते ।

3x5 = 15

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टभारतीयविद्वत्सु एकस्य परिचयः प्रदेयः ।

1x8 = 8

(ख) यथानिर्दिष्टपाश्चात्यविद्वत्सु एकस्य परिचयः प्रदेयः ।

1x7 = 7

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टभारतीयविद्वत्सु एकस्य परिचयः प्रदेयः ।

1x8 = 8

(ख) यथानिर्दिष्टपाश्चात्यविद्वत्सु एकस्य परिचयः प्रदेयः ।

1x7 = 7

अनुशंसितग्रन्थाः

१. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (वैदिकी प्रक्रिया), उमाशङ्करऋषिः, चौखम्बा विद्या भवन, वाराणसी ।
२. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (वैदिकी प्रक्रिया), दामोदर महतो ।
३. पाणिनीयशिक्षा, प्रो० श्रीनारायण मिश्र, चौखम्बा साहित्य, वाराणसी ।
४. पाणिनीयशिक्षा, गोस्वामी प्रह्लादगिरि वेदान्तकेशरी, चौखम्बा, वाराणसी ।
५. सौवरः, स्वामी दयानन्दः, वैदिक यन्त्रालय, अजमेर ।
६. वैदिकस्वरमीमांसा, पं० युधिष्ठिरमीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत ।
७. वैदिकस्वरबोध, डा० ब्रजबिहारी चौबे, वैदिक साहित्य - सदन, होशियारपुर, पञ्जाब ।
८. वैदिकस्वर अवधारण, डा० पारस नाथ त्रिपाठी, संदीप प्रकाश, बस्ती १९७८ ।
९. स्वरप्रक्रियाप्रकाश, डा० वामदेव मिश्र, गीता संस्कृतप्रकाशन, राजमन्दिर, वाराणसी १९७५ ।
१०. वेदभाष्यकारों की वेदार्थ-पद्धतियाँ, डा० रामनाथ वेदालंकार, विश्वेश्वरानन्द वैदिक शोध संस्थानम्, होशियारपुर ।
११. वैदिक व्याख्यानमाला, डा० कृष्णलाल, ईस्टर्न बुक लिंकर्स, दिल्ली १९८२ ।
१२. वैदिक व्याख्या-विवेचन, डा० रामगोपाल, नेशनलपब्लिशिंग हाऊस, दिल्ली ।
१३. वेदप्रामाण्य - मीमांसा एवं ऋषि दयानन्द, प्रो० श्रीनिवास शास्त्री, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय, कुरुक्षेत्र ।
१४. वेद व्याख्या की दिशाएँ, प्रो० ब्रजबिहारी चौबे, कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन, होशियारपुर, २००६ ।
१५. वैदिक साहित्य एवं संस्कृति का समीक्षात्मक इतिहास, डा० ओमप्रकाश पाण्डेय, न्यू एज पब्लिकेशन्स, नई दिल्ली ।
१६. संस्कृतशोध : वैदिक अध्ययन, डा० कृष्णलाल, विभुवैभवम् विश्वनीड, सरस्वती विहार दिल्ली ।
१७. वैदिक साहित्य एवं संस्कृति, डा० कपिलदेव द्विवेदी ।

ख. द्वितीयः वर्गः - व्याकरणम्

द्वाविंशं पत्रम् (msk22) : व्याकरणशास्त्रपरम्परा व्याकरणदर्शनञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा - 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् - 30

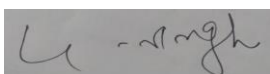
श्रेयोदानम्/Credit - 4

घटकम् -1. जयादित्यःवामनश्च(काशिकाकारः), जिनेन्द्रबुद्धिः(न्यासकारः), हरदत्तः(पदमञ्जरीकारः), रामचन्द्रः

(प्रक्रियाकौमुदीकारः), भट्टोजिदीक्षितः(सिद्धान्तकौमुदीकारः), वरदराजः(मध्य/लघुसिद्धान्तकौमुदीकारः)

।

घटकम् -2. महाभाष्यम् (द्वितीयाह्निकम्) (संस्कृतमाध्यमेन)

Chaudhary Devi Lal University, Sirsa

14

घटकम् -3. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम् , कारिका १-७८)(संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् -4. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम् , कारिका ७९-१५६)

निर्देशाः -

- (1) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (2) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- (3) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (4) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- (5) द्वितीयतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्य एकस्य वैयाकरणस्य विशदपरिचयः प्रदेयः ।

5x2 = 10

(ख) यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्य एकस्य वैयाकरणस्य सामान्यः परिचयः प्रदेयः ।

5x1 = 5

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्य एकस्य वैयाकरणस्य विशदपरिचयः प्रदेयः ।

5x2 = 10

(ख) यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्य एकस्य वैयाकरणस्य सामान्यः परिचयः प्रदेयः ।

5x1 = 5

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः/वार्तिकद्वयोः व्याख्या विधेया ।

5x2 = 10

(ख) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः/वार्तिकद्वयोः व्याख्या विधेया ।

5x2 = 10

(ख) एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

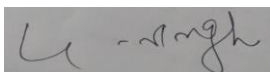
(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिका द्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

नवमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अनुशंसितग्रन्थाः

१. संस्कृत व्याकरणशास्त्र का इतिहास (भाग १-३), युधिष्ठिरमीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली सोनीपत ।

२. संस्कृतव्याकरणदर्शन, रामसुरेश त्रिपाठी, राजकमल प्रकाशन, दिल्ली।

३. व्याकरणशास्त्रेतिहासः, वी. त्रिपाठी ।

४. पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन, रामशंकर भट्टाचार्य, इण्डोलोजिकल हाऊस, वाराणसी ।

५. व्याकरणमहाभाष्यम् (भाग-१), वेदव्रत, हरियाणा साहित्य संस्थान, गुरुकुल झज्जर, १९२२ ।

६. महाभाष्यम् (प्रथमो भागः), युधिष्ठिरमीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत ।

७. व्याकरणमहाभाष्यम् (आह्निक १-२), माधव शास्त्री भाण्डारी, वेदप्रकाश विद्यावाचस्पति, मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स, दिल्ली ।

८. पातञ्जल महाभाष्य में प्रख्यात सूत्र : एक समीक्षात्मक अध्ययन, भीमसिंह वेदालंकार, निर्मल बुक एजेन्सी, कुरुक्षेत्र, १९८७

९. व्याकरणमहाभाष्यम् (आह्निक १-५), मथुरानाथमिश्रः, चौखम्बा विद्या भवन, वाराणसी ।

१०. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), रामगोविन्द शुक्ल, काशी संस्कृत ग्रन्थमाला ।

११. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), वामदेवाचार्य, कृष्णदास अकादमी, वाराणसी ।

१२. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), शिवशंकर अवस्थी, चौखम्बा विद्या भवन, वाराणसी, १९९०।

त्रयोविंशं पत्रम् (msk23) : सिद्धान्तकौमुदी - १

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा - 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् - 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

घटकम् -1. भ्वादिगणः - भू, एध्, स्पर्ध्, अज्, गुप्, कमु, जि, वृत्, पा, खन्, श्रु, दृशिर्, यज्, वस् (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -2. अदादिगणः - अद्, हन्, द्विष्, दुह्, आस्, शीङ्, ब्रूज्, इण्, विद्, जागृ, शासु ।

जुहोत्यादिगणः - हु, माङ्, डुदाञ्, डुधाञ् ।

घटकम् -3. दिवादिगणः- दिव्, नृती, क्षिप्, जनि, बुध्, युध्, मन्, विद्, अस् ।

स्वादिगणः- षुञ्, चिञ्, वृञ् (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -4. तुदादिगणः - तुद्, कृ, प्रच्छ्, विद्लृ ।

रुधादिगणः - रुधिर्, भिदिर्, भुज् ।

तनादिगणः - तनु, डुकृञ् ।

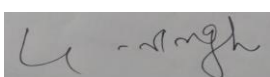
क्रयादिगणः - डुक्रीञ्, ज्ञा ।

चुरादिगणः- चुर्, चिञ्, कथ् ।

निर्देशः -

( ) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।

( ) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

- (0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- (0) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया । 3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया । 2x3 = 6

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया । 3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया । 2x3 = 6

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया । 3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया । 2x3 = 6

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया । 3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया । 2x3 = 6

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया । 3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया । 2x3 = 6

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया । 3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया । 2x3 = 6

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

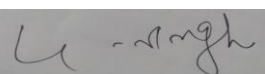
(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया । 3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया । 2x3 = 6

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया । 3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया ।

2x3 = 6

अनुशंसितग्रन्थाः

१. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्धम्) बालमनोरमा-तत्वबोधिनी-सहिता, भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
२. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्धम्) बालमनोरमा-तत्वबोधिनी-सहिता, भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
३. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भाग १-२) गोपालदत्त पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी ।
४. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -३, व्याख्याकार - पं० बालकृष्ण पंचोली ।
५. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -२, व्याख्याकार - पं० बालकृष्ण पंचोली ।
६. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (समासप्रकरणम्), आचार्य जगदीश शास्त्री, श्रीमती मधुबाला शर्मा ।

चतुर्विंशं पत्रम् (msk24) : सिद्धान्तकौमुदी -२

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

- घटकम् -1. समासप्रकरणम् - अव्ययीभावः तत्पुरुषश्च (संस्कृतमाध्यमेन) ।
घटकम् -2. समासप्रकरणम् - बहुव्रीहिः द्वन्द्वश्च ।
घटकम् -3. आत्मनेपद-परस्मैपदप्रक्रिया (सिद्धान्तकौमुद्यानुसारम्) (संस्कृतमाध्यमेन) ।
घटकम् -4. ण्यन्त-सन्नत-यङन्तप्रक्रियाः ।

निर्देशाः -

- (1) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (2) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- (3) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (4) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- (5) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया ।

3x3 = 9

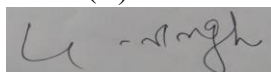
(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया ।

2x3 = 6

तृतीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया ।

3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया ।

2x3 = 6

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थ प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया ।

3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया ।

2x3 = 6

पञ्चमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया ।

3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया ।

2x3 = 6

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

सूत्रत्रयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यन्ते ।

3x5 = 15

सप्तमः प्रश्नः -

सूत्रत्रयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यन्ते ।

3x5 = 15

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया ।

3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया ।

2x3 = 6

नवमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयाणां पदानां व्याख्या विधेया ।

3x3 = 9

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयोः व्याख्या विधेया ।

2x3 = 6

अनुशंसितग्रन्थाः

१. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्धम्) बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनी-सहिता , भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली।

२. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्धम्) बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनी-सहिता , भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली।

३. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भाग १-२) गोपालदत्त पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी।

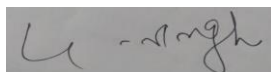
४. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी काशिकावृत्तिश्च (प्रथमो भागः), विद्वान् बि. एल्. गणपतिभट्टः, विद्वान् बि. कृष्णराजभट्टः, श्रीशंकर

अद्वैतशोधकेन्द्रम्, शृंगेरी।

५. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -३, व्याख्याकार - पं. बालकृष्ण पंचोली।

६. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -२, व्याख्याकार - पं. बालकृष्ण पंचोली।

७. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग-३, गिरिधर शर्मा एवं पं. परमेश्वरानन्द शर्मा भास्कर।

ग. तृतीयः वर्गः - दर्शनम्

द्वाविंशं पत्रम् (msk22) : सांख्यदर्शनं योगदर्शनञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

घटकम् -1. सांख्यसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः ८३-१२३ सूत्राणि) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् -2. सांख्यसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः १२४-१६४ सूत्राणि)

घटकम् -3. योगसूत्रं व्यासभाष्यसहितं विभूतिपादः। (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् -4. योगसूत्रं व्यासभाष्यसहितं कैवल्यपादः।

निर्देशाः -

- (1) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत्।
- (1) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति। प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति।
- (1) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति। घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (1) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः। आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः। प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति।
- (1) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या।

2x5 = 10

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या।

2x5 = 10

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रत्रयस्य व्याख्या।

3x5 = 15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रत्रयस्य व्याख्या।

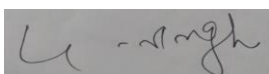
3x5 = 15

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या।

2x5 = 10

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 5x1 = 5
अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयोः व्याख्या। 2x5 = 10

(ख) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 5x1 = 5

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रत्रयस्य व्याख्या। 3x5 = 15

अथवा

नवमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रत्रयस्य व्याख्या। 3x5 = 15

अनुशासितग्रन्थाः

१. पातञ्जलयोगदर्शनम् , सुरेशचन्द्र श्रीवास्तव , चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम् , वाराणसी , १९९३।
२. पातञ्जलयोगदर्शनम् , स्वामी हरिहरानन्द ' आरण्यक ' , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।
३. पातञ्जलयोगदर्शनम् , ब्रह्मलीन मुनि , चौखम्बा , वाराणसी ।
४. योगदर्शनम् , डा. सत्यपति जी परिव्राजक , दर्शन योग महाविद्यालय , रोजड , गुजरात ।
५. योगसूत्रम् , रमाशङ्कर त्रिपाठी , कृष्णदास अकादमी , १९८५ ।
६. सांख्यसूत्रम् , रामशंकर भट्टाचार्य , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।

त्रयोविंशं पत्रम् (msk23) : न्यायदर्शनं वैशेषिकदर्शनञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

घटकम् -1. न्यायसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः द्वितीयोऽह्निकः) ।

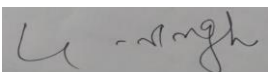
घटकम् -2. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (अनुमानखण्डः) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -3. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (शब्दखण्डः) ।

घटकम् -4. प्रशस्तपादभाष्यम् (कर्मपदार्थनिरूपणतः समवायपदार्थनिरूपणं यावत्) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

निर्देशाः -

- (1) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (2) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

- 0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- 0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- 0) द्वितीयचतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 5x2 =

10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रत्रयस्य व्याख्या ।

3x5 =15

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रत्रयस्य व्याख्या ।

3x5 =15

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

5x1 = 5

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 = 15

अथवा

षष्ठः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 = 15

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

सप्तमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 = 15

अथवा

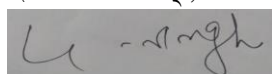
अष्टमः प्रश्नः -

यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 = 15

अनुशासितग्रन्थाः

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली , कृष्णवल्लभाचार्य , चौखम्बा संस्कृत संस्थानम् , वाराणसी ।
2. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली , गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम् , वाराणसी
3. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली , (प्रत्यक्षखण्डः) धर्मेन्द्रनाथ शास्त्री , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली
4. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली , दयाशंकरशास्त्री , सुरभारती प्रकाशनम् , कानपुर ।
5. न्यायदर्शनम् , सच्चिदानन्दमिश्र , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।
6. न्यायदर्शनम् , अनन्तलाल ठक्कुर , विद्यापीठ प्रकाशन , दरभंगा , बिहार ।

७. प्रशस्तपादभाष्यम् ,न्यायकन्दलीसहितम् , दुर्गाधर झा , सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालय,वाराणसी
८. प्रशस्तपादभाष्यम् ,श्रीनिवास शास्त्री , साहित्यभण्डार ,मेरठ ।

चतुर्विंशं पत्रम् (msk24) : वेदान्तदर्शनं मीमांसादर्शनञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

- घटकम् -1. ब्रह्मसूत्रम् , शाङ्करभाष्य-भामतीसहिता (प्रथमोऽध्यायः प्रथमः पादः ५-३१ सूत्राणि)
घटकम् -२. वेदान्तपरिभाषा (अनुमानपरिच्छेदः) (संस्कृतमाध्यमेन)
घटकम् -३. मीमांसापरिभाषा (आरम्भतः शाब्दी भावनापर्यन्तम्)(संस्कृतमाध्यमेन)
घटकम् -४. मीमांसापरिभाषा (भावनाशब्दार्थतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्)

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- द्वितीयतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

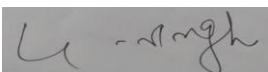
5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

(क)यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x10 =10

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् एकस्य सूत्रस्य व्याख्या ।

1x5 = 5

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x10 =10

(ख) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् एकस्य सूत्रस्य व्याख्या ।

1x5 = 5

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 =15

अनुशासितग्रन्थाः

१. वेदान्त दर्शन (ब्रह्मसूत्रम्), हरिकृष्णदास गोयन्दका, गीताप्रेस, गोरखपुर ।

२. ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम्, भामतीसहिता, स्वामी योगीन्द्रानन्द, षड्दर्शन प्रकाशन, वाराणसी ।

३. ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम्, स्वामी सत्यानन्द सरस्वती, सत्यानन्दीदीपिकासहितम्, गोविन्दमठ, वाराणसी, १९७८ ।

४ वेदान्तपरिभाषा, रामकृष्णाध्वरी, राष्ट्रीय संस्कृत संस्थानम्, नव देहली ।

५. वेदान्तपरिभाषा, विश्वनाथ धिताल, श्रीदक्षिणामूर्तिमठ, वाराणसी ।

६. वेदान्तपरिभाषा, जीवानन्द विद्यासागर भट्टाचार्य, सिद्धेश्वर यन्त्रालय, कोलकाता ।

७. मीमांसापरिभाषा, नारायण राम आचार्य काव्यतीर्थ, निर्णयसागर प्रेस, मुंबई ।

U - Singh

द्वाविंशं पत्रम् (msk22) : पद्यसाहित्यं गद्यसाहित्यञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

घटकम् -1. नैषधीयचरितम् (प्रथमः सर्गः ०१-७५) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् -2. नैषधीयचरितम् (प्रथमः सर्गः ७६-१४५) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् -3. हर्षचरितम् (पञ्चमोच्छ्वासः) ।

घटकम् -4. दशकुमारचरितम् (अष्टमोच्छ्वासः) ।

निर्देशाः -

- (1) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (2) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- (3) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (4) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- (5) प्रथमद्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

अथवा

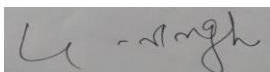
पञ्चमः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$
अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$
चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$
अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अनुशंसितग्रन्थाः

१. नैषधीयचरितम्, शेष कृष्ण शर्मा 'रेगमी' ।
२. नैषधीयचरितम्, निर्णयसागर प्रेस, मुम्बई ।
३. नैषधीयचरितम्, मोहनदेव पंत, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
४. नैषधीयचरितम्, सूर्यदेव शास्त्री, चौखम्बा ओरियान्टालिया, वाराणसी ।
५. हर्षचरितम्, बाणभट्ट, चौखम्बा विद्या भवन, वाराणसी ।
६. दशकुमारचरितम्, दण्डी, चौखम्बा विद्या भवन, वाराणसी ।

त्रयोविंशं पत्रम् (msk23) : नाट्यसाहित्यं नाट्यशास्त्रञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा - 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् - 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

घटकम् -1. मुद्राराक्षसम् (१-३ अङ्कपर्यन्तम्) (संस्कृतमाध्यमेन)

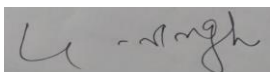
घटकम् -2. मुद्राराक्षसम् (४-७ अङ्कपर्यन्तम्)

घटकम् -3. दशरूपकम् (प्रथमः प्रकाशः) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् -4. दशरूपकम् (तृतीयः प्रकाशः)

निर्देशाः -

- (i) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।

- (0) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- (0) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (0) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- (0) प्रथमतृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयोः संप्रसगव्याख्या । 2x5 = 10
  - (ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
- अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयोः संप्रसगव्याख्या । 2x5 = 10
- (ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयोः संप्रसगव्याख्या । 2x5 = 10
  - (ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
- अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयोः संप्रसगव्याख्या । 2x5 = 10
- (ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः संप्रसगव्याख्या । 2x5 = 10
  - (ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
- अथवा

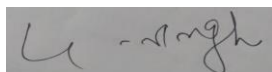
सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः संप्रसगव्याख्या । 2x5 = 10
- (ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः संप्रसगव्याख्या । 2x5 = 10
  - (ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
- अथवा

नवमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

अनुशंसितग्रन्थाः

१. मुद्राराक्षसम् , परमेशमवरदीन पाण्डेय , चौखम्बा प्रकाशन ।
२. मुद्राराक्षसम् , आ. माधव जनार्दन रटाटे , भारतीय विद्या प्रकाशन ।
३. मुद्राराक्षसम् , साहित्यभण्डार , मेरठ ।
४. दशरूपकम् , डा. श्रीनिवास शास्त्री , साहित्यभण्डार मेरठ ।
५. दशरूपकम् , सम्पादक – लोकमणि दालाल , चौखम्बा अमरभारती , वाराणसी ।
६. दशरूपकम् , डा. भोलाशंकर व्यास , चौखम्बा प्रकाशन वाराणसी ।

चतुर्विंशं पत्रम् (msk24) : काव्यशास्त्रम्

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

घटकम् -1. साहित्यदर्पणः(१-२ परिच्छेदौ) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् -2. साहित्यदर्पणः(4- काव्यभेदाः, ६- रूपक-नाटक-महाकाव्य-गद्य-पद्य-मिश्रकाव्यलक्षणानि) ।

घटकम् -3. वक्रोक्तिकाव्यम् (प्रथमोन्मेषः) ।

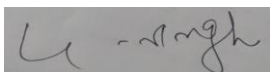
घटकम् -4. काव्यमीमांसा (१-४ अध्यायाः) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

निर्देशाः -

- (1) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (2) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । तेषु पञ्च प्रश्नाः अनिवार्याः भविष्यन्ति । प्रथमा प्रश्नसंख्या अनिवार्या भविष्यति तथा च अन्ये चत्वारो प्रश्नाः प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थघटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।
- (3) प्रथमः प्रश्नः अनिवार्यो भविष्यति । घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (4) प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यन्तं क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रतिप्रश्नं पञ्चदश अङ्कानां (15) भविष्यति ।
- (5) प्रथमचतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति अन्ये संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः) : संस्कृतमाध्यमेन

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

अष्टमः प्रश्नः -

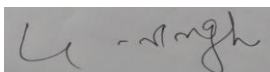
- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05
अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अनुशासितग्रन्थाः

- साहित्यदर्पणः - विश्वनाथः , व्याख्याकार- निरूपण विद्यालंकार , साहित्यभण्डार , मेरठ ।
- साहित्यदर्पणः , शालिग्राम शास्त्री , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली , २००४ ।
- साहित्यदर्पणः , सत्यव्रत सिंह , चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी ।
- वक्रोक्तिकाव्यजीवितम् - आचार्य विश्वेश्वर ।
- काव्यमीमांसा - केदारनाथ शर्मा ।

U - Singh